Tavs MEŽS

SUGU DAŽĀDĪBA 2, 3

JO LIELĀKA BIOLOĢISKĀ DAUDZVEIDĪBA, JO STABILĀKA IR EKOSISTĒMA – MEŽS

NEAPDRAUDĒT DABAS VĒRTĪBAS 4, 5

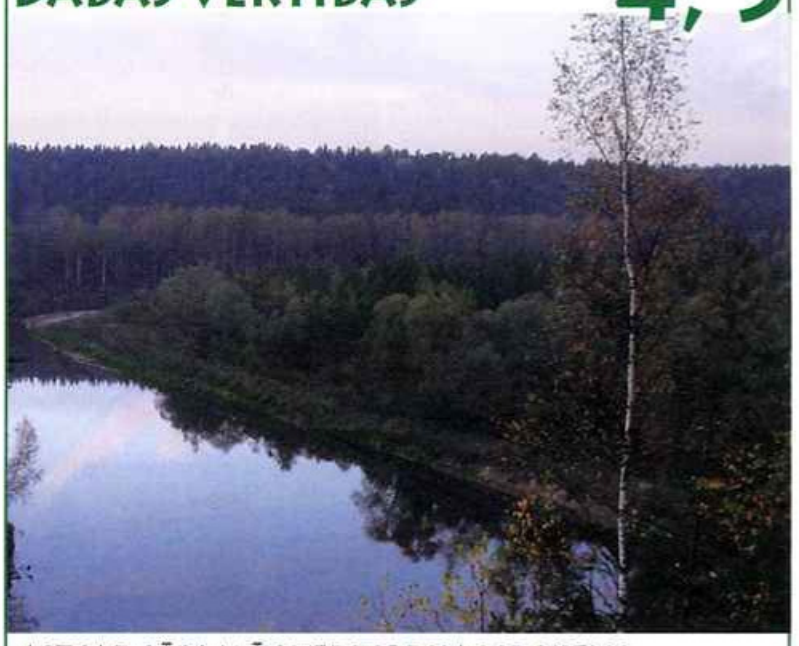

AIZSARGĀJAMĀS TERITORIJAS IR VIENS NO BIOLOĢISKĀS DAUDZVEIDĪBAS SAGLABĀŠANAS MEHĀNISMIEM

REGULĀRI IENĀKUMI 6, 7

IENĀKUMUS NO IZLASES CIRTĒ APSAIMNIEKOTA MEŽA VAR GŪT REGULĀRI

KĀDU MEŽU GRIBAM IZAUDZĒT 8, 9

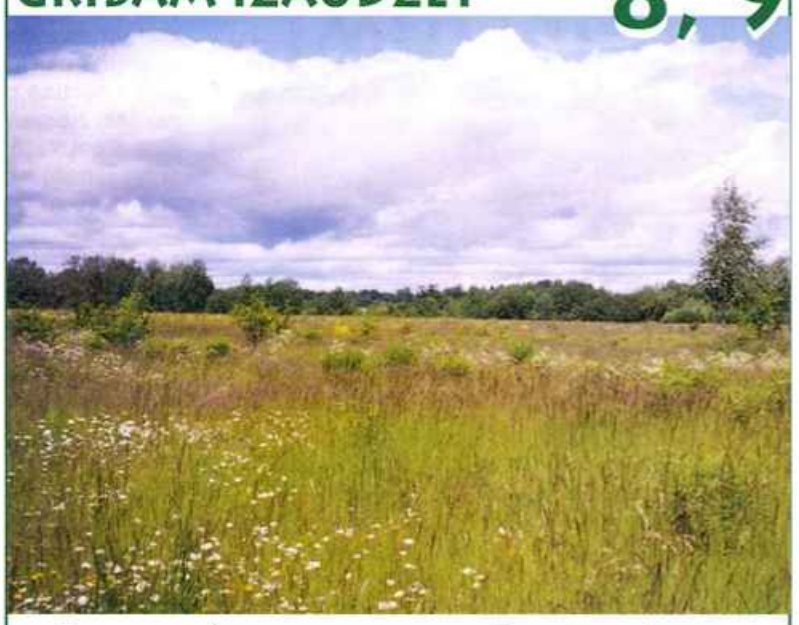

STĀDOT MEŽU LAUKSAIMNIECĪBAS ZEMĒS, AKCENTĒJAMAS TĀS PAZĪMES, KAS PIEMĪT DABISKAJAM MEŽAM

NE TIKAI KOKSNES BAGĀTĪBA 10, 11

DAUDZĀS PUBLIKĀCIJĀS SECINĀTS, KA APAĻKOKSNES VĒRTĪBA IR TIKAI 5 – 30% NO KOPĒJĀS MEŽA VĒRTĪBAS

MEŽSAIMNIECĪBAS DEMONSTRĒJUMI 12

SAIMNIECĪBĀS APLŪKOJAMI VISDAŽĀDĀKIE MEŽI, UN KATRS APMEKLĒTĀJS VAR IZVĒLĒTIES SAVĀM INTERESĒM ATBILSTOŠĀKO APSAIMNIEKOŠANAS PAŅĒMIENU

CEĻA VĀRDI «TAVAM MEŽAM»

Šodien daudz runā par gudrāku saimniekošanu mežā, par tā dabiskuma saglabāšanu un par dabas daudzveidību. Vēl neilgā pagātnē par to klusēja. Šīs galvenokārt pēdējās desmitgades diskusijas, jaunu dokumentu izstrāde un visbeidzot izmaiņas likumos, kas jau tieši skar katru meža īpašnieku, ir sekas satraukumam mūsdienu sabiedrībā. Satraukumu radījusi neapmierinoša saimnieciska rīcība mežā, atsevišķu sugu un augu sabiedrību izzušana, dabas sistēmas kvalitātes pasliktināšanās.

Mežs ir katra īpašnieka un arī sabiedrības viens no labklājības pamatiem, bet tā veidojas ne tikai no iegūstamās koksnes. Tās ražošana ir tikai viena no meža funkcijām. Saimniekojot mežā, jādomā arī par citām vērtībām, kas piemīt mežam.

Pārmaiņas ir noteikušas jaunus pienākumus, izaicinājumus meža īpašniekam. Pieprasīta ir pārdomāta, gudra un atbildīga meža apsaimniekošana.

Avīze "Tavs Mežs" ir izdota projekta "Integrētā mitrāju un mežu apsaimniekošana pārrobežu teritorijā Ziemeļu Livonija, Igaunija–Latvija" kontekstā. Projekta mērķis ir uzlabot meža apsaimniekošanas praksi, un avīzes izdošana ir projekta īstenotāju velme apgādāt meža īpašnieku ar zināšanām, lai tiešu vai netiešu labumu iegūtu gan pats meža īpašnieks, gan sabiedrība, gan mežs.

Avīzes sagatavošanā ir piedalījušies Latvijas vides un meža nozares speciālisti, veidojot piecas sadaļas – bioloģiskā daudzveidība, aizsargājamās teritorijas, izlases cirtes, lauksaimniecības zemju apmežošana un nekoksnes resursi. Avīzes sadaļās minētas gan retāk, gan biežāk paustās atziņas, taču lasītājs katrā ziņā atklās kaut ko jaunu vai arī jau piemirstu, bet atsvaidzināmu.

Ja ar avīzē sniegtās informācijas palīdzību projekta īstenotājiem, rakstu autoriem un lasītājam izdevies kaut nedaudz pavirzīties uz priekšu labākas kvalitātes mežsaimniecības virzienā, avīze savu mērķi būs sasniegusi.

Jānis Rozītis,
Pasaules dabas fonda
Meža programmas vadītājs

KAS IR BIOLOĢISKĀ DAUDZVEIDĪBA, KO TAS ĪSTI NOZĪMĒ

Nozīmīga var būt gan meža platība, gan dažāda vecuma un atšķirīgu mežaudžu sastopamība.

Bioloģiskā daudzveidība jeb dzīvās dabas daudzveidība (angļu valodā – *biological diversity, biodiversity*) ir visu dzīvo būtņu – augu, dzīvnieku, sēņu un mikroorganismu – daudzveidība, to gēnu un ekosistēmu daudzveidība, ko šīs sugas veido uz Zemes. Bioloģisko daudzveidību saprot vairākos līmeņos.

Sugu daudzveidība

Pasaulē ir vairāk nekā pusotra miljona zināmu sugu un katru gadu tiek atrastas jaunas sēņu, ķērpju, sūnu un kukaiņu sugas. Kopējais sugu skaits pasaulē varētu būt starp 5 un 15 milj. Saimnieciskās darbības rezultātā daudzas sugas izmirušas, ļoti daudzas no tām ir apdraudētas. Liels sugu skaits vēl neliecina par augstu bioloģisko daudzveidību, piemēram, straujš dažādu nezāļu pieaugums (izcirtumā) pēc meža izciršanas – lielākoties tās ir parastas sugas, bet pirms nociršanas mežā varbūt bija arī reti sastopami augi.

Ģenētiskā daudzveidība

Katram sugas indivīdam ir unikāla gēnu kombinācija, kas parādās izskata un iedzimto īpašību atšķirībās. Ģenētiskā daudzveidība nepieciešama katrai sugai, lai saglabātu spēju vairoties un pielāgoties mainīgajai videi. Sugu pārstāv populācijas, pasugas un *šķirnes* (cilvēka veidotas). Dabā ģenētiskās daudzveidības pamatā ir *populāciju* (sugas pārstāvju kopums noteiktā teritorijā) dažādība. Sugām, kas bieži sastopamas, ir daudz populāciju un arī liela ģenētiskā daudzveidība. Vismazākā ģenētiskā daudzveidība piemīt sugām, kas samazinājušās līdz vienai populācijai, piemēram, kāda dzīvnieku suga, mītoša okeānā uz vienas vienīgas salas.

Ekosistēmu daudzveidība

Mežs ir sarežģīta sistēma – gan dažāda vecuma koki, gan paauga, pameža un zemsedzes augi, gan meža dzīvnieki, gan arī augsne ar tās daudzajām sugām – baktērijām, aļģēm un citām sīkbūtnēm. Visi organismi ir savstarpēji saistīti ļoti sarežģītās attiecībās, kas izpaužas kā barības ķēdes. Mežā uz augiem barojas dažādi kukaiņi, kas veicina arī apputeksnēšanos, savukārt kukaiņēdājus putnus medī plēsīgie putni. Bebrs, nograuzis resnu apsi, izmanto tikai nelielu mizas, pumpuru un zariņu daļu, bet pārējo savai barībai lieto arī aļņi, brieži, zaķi, tikmēr ap nogāzto koku ievērojamā platībā sakuplo apses atvases, kas nodrošina barību ilgākam laikam. Barojoties priežu jaunaudzēs, aļņi aplauž kociņu galotnes un zarus, iespējams, šāda rīcība veicina zemu, stipri zarotu priežu vainagu izveidošanos, nodrošinot sasniedzamu barības bāzi arī nākotnē.

Ainavu daudzveidība

Latvijai raksturīga mozaīkveida ainava ar dažāda vecuma mežiem, kas pieder dažādiem meža tipiem. Katrs meža *biotops* (teritorija ar līdzīgiem vides apstākļiem un augāja tipu) ir mājvieta daudzām sugām, un, ja kādu biotopu iznīcina, tur izzūd no šā biotopa atkarīgās sugas.

Lai saglabātos sugu daudzveidība, nozīmīga var būt gan meža platība, gan dažāda vecuma un atšķirīgu mežaudžu sastopamība. Ir sugas, kam izdzīvošanai nepieciešamas lielas meža platības, vairākām sugām vajadzīgas jaunaudzes, vālāk tās pārvietojas uz citām piemērotām jaunaudzēm. Jūras ērglim, piemēram, nepieciešami vismaz 30 ha nesadrumstalotu mežu. Dažiem reti sastopamiem ķērpjiem vajadzīgi saimnieciski neskarti meži, kur ir nemainīgs gaisa mitrums. Tavs MEŽS

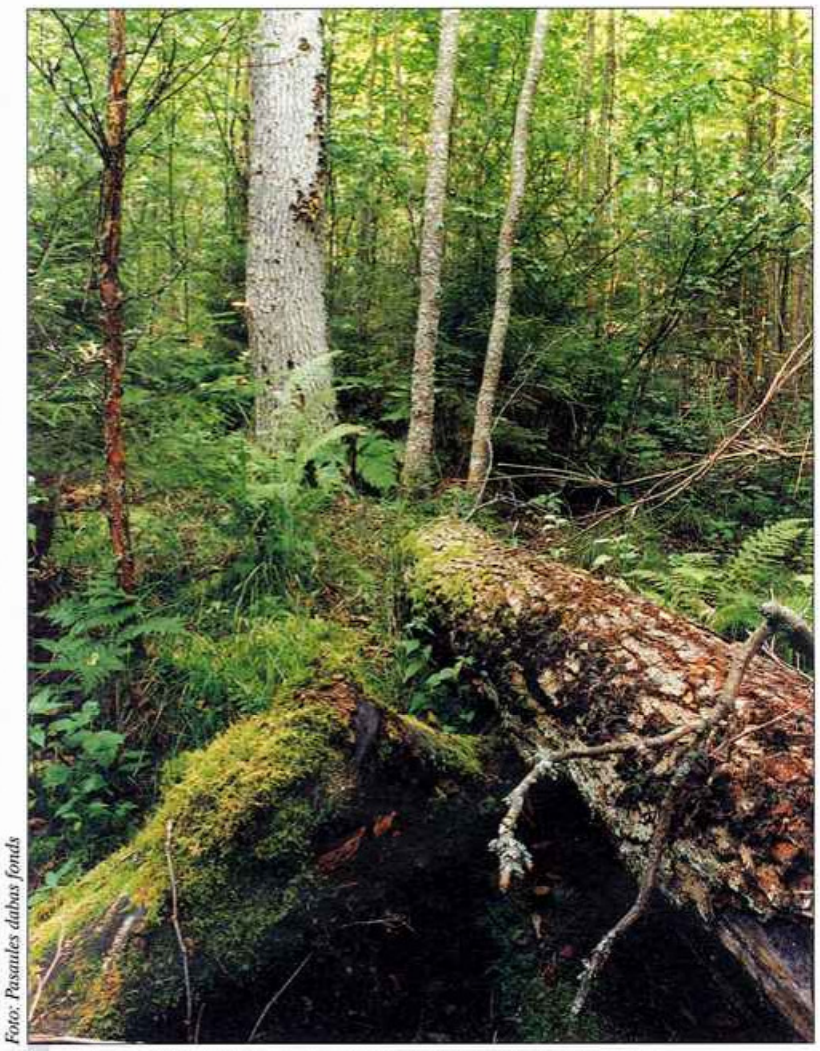

Foto: Pasaules dabas fonds

Katrs meža biotops ir mājvieta daudzām sugām

DABISKIE TRAUCĒJUMI

Periodiska degšana ir tipiska parādība sausos meža tipos, un tā rodas dabiska ainavu daudzveidība.

Meža augšanu un attīstību ietekmē dažādi dabiskie traucējumi: ugunsgrēki, vējgāzes, ūdens līmeņa svārstības, kaitēkļu un slimību epidēmijas, kā arī zālēdājdzīvnieki, kas mielojas ar koku mizu un dzinumiem vai izposta zemsedzi.

Meža ugunsgrēki

Galvenais dabiskais traucējums ziemeļu skujukoku jeb boreālajos mežos ir ugunsgrēki. Tie ir senāki nekā cilvēce un daba tiem pielāgojusies. Lielākās platībās ugunsgrēki iznīcina gan kokus, gan zemsedzi, radot mirušo koksni. Ugunsgrēki sadedzina vai bojā koku sakņu sistēmu un vainagus, vēlāk kokus nogāž vējš vai iznīcina kukaiņi. Pēc ugunsgrēka meža attīstība sākas no jauna. Periodiska degšana ir tipiska parādība sausos meža tipos, un tā rodas dabiska ainavu daudzveidība. Kaut arī sugām šajos mežos ir lielas spējas pārvietoties, tomēr arī tās kļuvušas reti sastopamas. Mežu ugunsgrēki mūsdienās notiek daudz retāk nekā agrākos laikos un, ja arī tie notiek, pēc degšanas visu atlikušo koksni no meža izvāc.

Kailcirti nereti salīdzina ar ugunsgrēku, jo arī tas atbrīvo no kokiem kādu meža daļu un tur strauji mainās mikroklimats. Parasti pēc kailcirtēm tiek stādīti jauni koki vai arī audze atjaunojas dabiski un veidojas jaunas vienāda vecuma mežaudzes. Ja vēlamies mežu izmantot koksnes ieguvei, bet vienlaikus saglabāt bioloģisko daudzveidību, to var panākt, koncentrējot kailcirtes vietās, kur degšanas varbūtība ir visaugstākā, un pielāgojot ciršanu dabiskajam ugunsgrēku biežumam šajā mežā – ik pēc 50 vai 100 gadiem.

Mitrie meži, ko turklāt aizsargā upju ielejas, aizdegas ļoti reti vai pat nekad. Tādēļ neiesaka veikt kailcirtes tur, kur meža ugunsgrēki nemēdz būt, – mitrās un purvainās vietās, jo šie meži nav pielāgojušies pēkšņām lielām pārmaiņām.

Pašizrobošanās

Lielu bioloģisko vecumu sasniegušie koki pakāpeniski iet bojā. Kad tas notiek ar platlapju koku sugām, to vietā rodas nelieli klajumi – lauces, kur sāk augt jaunie koki. Tiem izdzīvošanu nodrošina vecā, atmirstošā koka zarainais vainags, kas pasargā dīgstus no lielajiem zālēdājdzīvniekiem. Daudzi jaunie koki šajā vietā var būt iesējušies jau sen, tie ir ēncietīgie koki, kas spēj vairākus gadu desmitus atrasties ēnā un ļoti lēni augt, piemēram, egles. Kad vainagu klājumā rodas atvērums, šie koki sāk strauji augt.

Ūdens līmeņa svārstības

Mežus applūstošās upju palienēs, ieplakās vai avotainēs ietekmē ūdens līmeņa svārsības. Staignā augsne, īslaicīgs vai pastāvīgs applūdinājums, augstais gruntsūdens līmenis un regulāra barības vielu pieplūde ar palu un pazemes ūdeņiem veido augšanas apstākļus melnalksnim, purva bērzam, osim un retāk eglei. Ūdens svārstību dēļ atmirst atsevišķi koki un bagātīgi rodas mirusī koksne. Ciņi ar atmirušajām augu daļām un pārplūstošās ieplakas veido labvēlīgus apstākļus daudzveidīgai mozaīkveida veģetācijai.

Dzīvnieku postījumi

Lieli mežu bojātāji ir dzīvnieki. Domājams, ka meži tam ir pielāgojušies un dzīvniekiem ir sava loma meža atjaunošanās procesā. Aļņi apgrauž dažu kociņu dzinumus, ļaujot izplesties citiem kokiem. Mežacūkas pamatīgi izrakņā zemsedzi un rada labvēlīgus apstākļus gaismu mīlošu jauno kociņu augšanai – tiem ir vieglāk pārvarēt konkurenci ar citām zemsedzes sugām.

Kukaiņi un meža slimības

Piemēram, mizgrauži un sakņu trupe var bojāt lielas meža platības. Tavs MEŽS

Mežā visu laiku notiek dabiskā attīstība – mainoties vides apstākļiem, arī sugas pielāgojoties pakāpeniski nomaina cita citu. Rezultātā katra suga ieņem sev vispiemērotāko vietu.

Meža dzīve

Kad mežā beigusies dabiskā vai mākslīgā traucējuma ietekme (ugunsgrēks, vējgāze, plūdi, kailcirte u. tml.), atsegto platību pārņem lakstaugu sugas, daudzas no tām ir viengadīgas un divgadīgas nezāles ar strauju attīstības ciklu. Šo meža attīstības posmu sauc par *pionierfāzi*. Mainoties mikroklimatam un rodoties noēnojumam augtenē, ieviešas krūmi (kārkli, krūkļi, pīlādži) un pirmās ātraudzīgās un gaismas prasīgās koku sugas – bērzs, apse, baltalksnis (t. s. pioniersugas). Ar laiku, parādoties skujukokiem un saslēdzoties vainagiem, apstākļi vēl vairāk mainās – pastiprinās noēnojums, augsnē uzkrājas barības vielas, mitruma apstākļi augtenē kļūst noturīgāki un izveidojas nosacīti stabila sistēma – mežs. Tajā veidojas dažādas *ekoloģiskās nišas*, ko izmanto sugas. Piemēram, uz atmirušas koksnes mājvietu rod dažādi kukaiņi, piepes, sūnas.

Apdraudēta stabilitāte

Saimnieciskās darbības ietekmē tiek traucēta meža ekosistēmas pašregulācija un, ja iztrūkst kāda no barības ķēdēm vai nav atbilstošas ekoloģiskās nišas, sugas nespēj pastāvēt un saglabāties.

Uztverot un izmantojot mežu tikai par koksnes resursu, vienkāršojas gan augājs, gan meža struktūras un elementi. Noplicinātam mežam, kur maz sugu un nenotiek to mijiedarbība, ir pavājināta spēja pielāgoties un pretoties kaitēkļiem un slimībām, tādēļ arī koksnes raža ievērojami samazinās. Mežs, kurā ir dažādas struktūras – nevienāda vecuma koki, nelieli atvērumi vainaga klājā, dobumaini koki, visu veidu mirusī koksne –, ir ne tikai bioloģiski daudzveidīgs, bet arī ražīgāks.

RAŽĪGS MEŽS

Pielāgoties dabiskām norisēm

Kādi ir galvenie ieteikumi, kas ir jāievēro, veicot saimniecisko darbību mežā?

Lai veiksmīgi tajā saimniekotu, jau meža apsaimniekošanas plānošanas procesā vienam no mērķiem jābūt bioloģiskās daudzveidības uzturēšanai. Jāapzina ekoloģiski nozīmīgi meža biotopi, kā arī retās un jutīgās meža ekosistēmas – ūdensteču piekrastes, avoksnāji un mitrie meži, reto un apdraudēto augu un dzīvnieku sugu dzīvotnes.

Pēc ciršanas priekšroka ir meža dabiskajai atjaunošanai ar vietējām sugām, kas ir vispiemērotākās attiecīgai videi. Cik vien iespējams, jāveicina dažāda vecuma, jauktu audžu un bioloģiskai daudzveidībai nozīmīgu struktūru veidošanās – saglabājot vecus un dobumainus kokus, mirušo koksni, kā arī reti sastopamo augu un dzīvnieku sugu dzīvotnes.

Ja kailcirtē atsevišķus kokus atstāj, pēc kāda laika tie kļūst par ļoti veciem kokiem, bet vēlāk – par sausokņiem un kritalām. Tā var panākt, ka pat vienāda vecuma koku jaunaudzē ir reti sastopamajām mežu sugām nepieciešamās struktūras – lielas kritalas un ļoti veci koki. Ar šādām metodēm var uzturēt un atjaunot ainavu daudzveidību.

Meža kopšana un ciršana būtu jāveic tā, lai neizraisītu ilgstošus bojājumus. Galvenajā un kopšanas cirtē jāsaglabā atsevišķi dzīvotspējīgi bioloģiski vecākie un lielākie koki. Visvērtīgākie ir ozoli, liepas, oši, gobas, vīksnas, kļavas, kā arī priedes. Saglabājamos kokus vēlams atstāt grupās. Papildus jāatstāj koki ar dobumiem, degunma rētām un lielām – diametrs vairāk nekā 50 cm – putnu ligzdām.

Jāsaglabā pameža sugas – kadiķi, mežābeles un blīgznas, īpaši svarīga ir paauga un pamežs ap lapsu un āpšu alām. Nereti domā, ka no meža jāizvāc kritušie un nokaltušie koki, lai novērstu kaitēkļu savairošanos. Taču tā nenotiek, ka tie paši kukaiņi savairojas kritalās un pēc tam pārceļas uz dzīvajiem kokiem, turpretī var cerēt, ka mirušajā koksnē savairosies augošo koku kaitēkļu dabiskie ienaidnieki un palīdzēs mežam cīnīties pret epidēmijām.

Jo lielāka bioloģiskā daudzveidība, jo stabilāka ir ekosistēma – mežs. Svarīgi saglabāt visus sausokņus un kritalas, kam diametrs 25 – 50 cm, tādā daudzumā, kas neapdraud meža sanitāro stāvokli, darba drošību un netraucē meža atjaunošanu. Vēlams mirušo koksni atstāt grupās. Pētījumi liecina, ka tā var saglabāties retās meža sugas, piemēram, plaušu ķērpis. Kad ap atstātajiem kokiem izaugs jauns mežs, šīs sugas izplatīsies arī uz citiem piemērotiem kokiem. Ja koki atstāti grupās, kaut nedaudz saglabājas mežam raksturīgais mikroklimats un zemsedze un ir lielākas iespējas, ka reti sastopamās sugas saglabāsies. Tavs MEŽS

Tēmu sagatavojusi Inga Straupe

TAS LIECINA PAR BIOLOĢISKO DAUDZVEIDĪBU MEŽĀ

Lai saglabātos meža bioloģiskā daudzveidība, īpaši svarīga ir mirušās koksnes nepārtrauktība. Tā ir vienlīdz svarīga gan sausajos, gan slapjajos mežos.

Foto: Pasaules dabas fonds

Ciņi ar atmirušajām augu daļām un pārplūstošās ieplakas veido labvēlīgus apstākļus daudzveidīgai mozaīkveida veģetācijai

Meža bioloģisko daudzveidību raksturojošo sugu pārstāvji lielākoties ir sīki, grūti pamanāmi vai neatpazīstami, tāpēc vislabāk bioloģisko daudzveidību var novērtēt pēc mežā sastopamajām struktūrām, elementiem un norisēm.

Atvērumi meža vainaga klājā

Ja lielu koku izgāž vējš vai tas iet bojā bioloģiskā vecuma un citu iemeslu dēļ, kokaudzes vainagu klājā rodas atvērums. Tajā parasti atjaunojas ātraudzīgas un gaismu mīlošas lapukoku sugas – bērzs, apse. Tāds neliels traucējums veicina dažādvecuma audzes veidošanos un saglabāšanos.

Dažāda vecuma koki

Tie liecina, ka mežā ir notikusi dabiskā atjaunošanās pēc vējgāzes, snieglauzes, ugunsgrēka, kaitēkļiem, slimībām vai citiem traucējumiem, kā arī ūdenslīmeņa svārstību vai mehānisku bojājumu (lielie zālēdāji) rezultātā.

Vairākas platlapju sugas

Latvijā vairāk ir skujkoku un skujukoku-lapukoku mežu, bet platlapju (ozoli, oši, kļavas, liepas, gobas) meži ir reti sastopami, par retumu jāuzskata ar tiem saistītās sugas.

Dabiski ciņi

Slapjajos mežos ap melnalkšņu pamatnēm ciņu veidošanos veicina ūdens līmeņa svārstības, kas gan pārbīda augsnes virskārtu, gan arī izraisa augu atlieku (stumbru, zariņu, lapu u. c.) ilgstošu sadalīšanos un uzkrāšanos, jo mitrums apgrūtina augsnes mikroorganismu darbību. Centrālo vietu uz "ciņa saliņas" parasti aizņem viens vai vairāki melnalkšņi, apkārt kokiem aug krūmi, pēc tam – lakstaugi, bet ciņa piekājē ir mitrumu mīlošas lakstaugu (purva purene, peldošā ūdenszāle) un sūnu sugas.

Liela izmēra atmirusi koksne dažādās sadalīšanās pakāpēs

Kokiem satrūdot, sēnes un baktērijas tos noārda par barības vielām, ko pēc tam var uzņemt augi un bezmugurkaulnieki. Kukaiņi, gliemeži, ķirzakas un sīki zīdītāji lielajās kritalās veido mājokļus, barojas un patveras no plēsējiem vai nelabvēlīgiem vides apstākļiem. Stumbri apaug ar sūnām un citiem augiem, kamēr satrūd pavisam un kļūst atkal par augsni citiem augiem un arī kokiem. Trūdošu koksni var apdzīvot apmēram 800 vaboļu sugu, un tā ir vienīgais substrāts daudziem citiem bezmugurkaulniekiem, kā arī sēnēm, sūnām un ķērpjiem. Liela daļa apdraudēto meža sugu dzīvo tikai mirušā koksnē. Piedevām dažām sugām vajadzīgi nesen krituši koki, citām vairāk vai mazāk satrūdējuši, un katrai kritalu trūdēšanas stadijai ir pielāgojušās noteiktas sugas. Mirusī koksne tādējādi sapulcina mežā ļoti dažādu sugu pārstāvjus, ievērojami palielinot meža bioloģisko daudzveidību.

Ja mirušos kokus aizvāc, tiek degradēta dzīvnieku dzīvotne un augu atjaunošanās uz ļoti ilgu laiku. Saimnieciskajos mežos kritalu un stumbeņu diemžēl ir maz, jo visi lielie koki laikus tiek nocirsti un izvesti, arī kailcirtēs lielāko daļu organiskā materiāla aizvāc un mirušās koksnes rašanās un pieejamība ir pārtraukta.

Sausokņi (stāvoši nokaltuši koki vai kalstoši koki), stumbeņi (stāvoši nokaltuši lieli koki bez galotnes), augsti celmi un kritalas (guloši miruši koki) veido mirušās koksnes resursu mežā. Sausokņi nodrošina daudzu retu putnu sugu – melnās dzilnas, trīspirkstu dzeņa, ausainās pūces u. c. – eksistenci mežā. Daudzi dobumperētāji putni spēj mājot tikai sauso koku dobumos. Citi putni pārtiek no kukaiņiem, kas atrodami nokaltušo koku koksnē un aiz mizas. Īpaša vērtība ir liela izmēra (resniem) sausokņiem un kritalām, jo noārdīšanās ir daudz lēnāka nekā mazu izmēru koksnei.

Lai saglabātos meža bioloģiskā daudzveidība, īpaši svarīga ir mirušās koksnes nepārtrauktība jeb *kontinuitāte*. Tā ir vienlīdz svarīga gan sausajos, gan slapjajos mežos. Daudzām ar mirušo koksni saistītajām reti sastopamajām sugām ir vāja izplatīšanās spēja, tādēļ nepieciešams, lai nelielā platībā visu laiku būtu mirusī koksne. Turklāt katrai sugai vajadzīga citāda un pēc sadalīšanas pakāpes atšķirīga mirusī koksne, kas ir veselīgas meža ekosistēmas svarīgs aspekts.

Koki ar deguma rētām

Tās liecina par kādreizēju uguns ietekmi uz audzi, vairākām kukaiņu sugām ir vajadzīgas deguma rētas lielos kokos.

Dzeņveidīgo sakalti un dobumaini koki

Šādi koki norāda uz dzeņveidīgo klātbūtni mežā. Stumbros un zem mizas dzīvojošie kukaiņi tiem kalpo par barības bāzi, bet dobumi sniedz daudzām sugām piemērotu vidi. Dzeņveidīgo izkaltajos dobumos ligzdo tādas dobumperētāju putnu sugas kā, piemēram, meža pūce, apodziņš, zaļā vārna.

Koksnes sēnes – piepes

Sarežģītajā koksnes sadalīšanās procesā ievērojama loma ir koksnes sēnēm – piepēm. Nolauztā zara vai cita mehāniska bojājuma vietā kokā iekļūst piepju sporas, izveidojas sēņotne jeb micēlijs, kas caurauž koksni, un pēc noteikta laika parādās augļķermeņi – piepju cepurītes. Turpinoties koksnes sadalīšanās procesam, nomainās arī piepju sugas. Uz īpaši lieliem un bioloģiski veciem ozoliem sastopama košā zeltpore, bet uz 200 – 300 gadu vecām ozolu kritalām parādās plaisājošā rūtaine. Piepes bieži ir cieši saistītas ar kukaiņu sugu izplatību, to kāpuri ne tikai barojas ar piepju sēņotnes pavedieniem, bet savai attīstībai izmanto arī augļķermeņus.

Dabiskas ūdensteces

Upes, strauti, avoksnāji, mitras ieplakas, pastāvīgi un īslaicīgi pārplūstoši laukumi ir viens no visnozīmīgākajiem daudzveidības veicinātājiem mežā. Ūdens nodrošina īpašu mikroklimatu – temperatūras svārstības tā ietekmē nav tik krasas. Vasarā ūdens tuvumā ir vēsāks, bet ziemā mikroklimats kļūst maigāks. Ūdens ir dabisks traucējums, līdz ar to veidojas daudz ekoloģisko nišu, izmitinot gan sauszemes, gan ūdens augu un dzīvnieku sugas. Pa ūdenstecēm mežā notiek arī sugu pārvietošanās – gan pa piekrasti, gan tieši, izmantojot ūdens plūsmas.

Meži gar ūdenstecēm, avoksnājiem, mitrām ieplakām ir īpaši saudzējami. Katru gadu organiskās vielas – lapas, nobiras, sīkie dzīvnieciņi – iekrīt ūdenī, kļūstot par barības bāzi ūdens dzīvniekiem un sīkbūtnēm, kā arī veidojot tādu ūdens ķīmisko sastāvu, kas nepieciešams daudziem organismiem. Piemēram, lašveidīgās zivis atgriežas nārstot tikai upēs, ko *atpazīst* pēc ūdens ķīmiskā sastāva. Koku saknes piekrastē uzsūc no gruntsūdeņiem un virszemes ūdeņiem dažādas neorganiskas vielas, ko izmanto augšanai un attīstībai, tādējādi tiek attīrīti ūdeņi, kas ieplūst ūdenstecēs.

Purvu malas

Mežaudzē, kas robežojas ar purviem, ir pastāvīgi augsts gaisa mitrums, bieži sastopami lēni auguši, zemi un zaraini koki. Pārmērīgais augsnes mitrums purvu malās pakāpeniski izraisa koku bojāeju, tādēļ rodas liels daudzums mirušās koksnes, kas kļūst par dzīves vietu un paslēptuvi sugām, kam raksturīga lēna attīstība stabilos mitruma apstākļos – ķērpjiem, sūnām, piepēm. Mirušajā koksnē ieviešas dažādi kukaiņi, kas piesaista putnus. Sevišķi nozīmīgas purvu malas ir tām putnu sugām, kas ligzdo mežaudzē, bet barojas purvos.

Arī purvu salas mēdz būt grūti sasniedzamas un saimnieciski neskartas teritorijas, kur ir bioloģiski veci koki, sausokņi un kritalas.

Kāpas, pauguri, nogāzes un gravas

Reljefa dažādība nodrošina bioloģiskās daudzveidības vertikālās struktūras mežā – virsotnes, nogāzes un pakājes. Jo neviendabīgāks reljefs, jo dažādākas augu un dzīvnieku sugas sastopamas. Dienvidu nogāzes ir siltas un saulainas, tāpēc tur sastopamas saulmīļu sugas, pret ziemeļiem vērstajās nogāzēs ir pastāvīgs noēnojums un veidojas mikroklimats ar augstu gaisa mitrumu.

Iekšzemes kāpām parasti raksturīgi sausi priežu-ķērpju vai priežu-mētru meži, kur ir bioloģiski veci koki un mirusī koksne. Mežos upju ielejās un gravās valda pastāvīgs mikroklimats ar augstu gaisa mitrumu un noēnojumu, šādas vietas labi aizsargātas no vēja un uguns, labi saglabājušies vecie koki un ir mirusī koksne dažādās sadalīšanās pakāpēs, jo meži nav saimnieciski izmantoti grūtās pieejamības dēļ.

Meži upju ielejās un gravās pilda vairākas nozīmīgas funkcijas – nodrošina nogāzes pret nobrukumiem un izskalošanu, regulē ūdens apriti teritorijās pie ūdenstecēm un kalpo par sugu pārvietošanās joslām. Šajos mežos izlīdzinātā (maigāka) un stabilā mikroklimata dēļ sastopamas tādas Viduseiropas sugas, kam Latvijā ir izplatības ziemeļu vai ziemeļaustrumu robeža.

Mežmalas

Tās aizsargā mežaudzi no vēja ietekmes. Vides apstākļi mežmalā atkarīgi no reljefa un novietojuma pret debespusēm. Mežmalā veidojas daudzstāvu koku-krūmu-lakstaugu pāreja un dažādais apgaismojums un mikroklimats nodrošina lielu bioloģisko daudzveidību – sastopamas gan meža, gan pļavu sugas. Mežmalas ārējā, atklātajā daļā koncentrējas sugas, kas piemērotas sausākai un siltākai videi, bet mitrumu un noēnojumu mīlošās sugas ir tuvāk mežam. Pavasarī agri ziedošie krūmi (blīgznas, pīlādži) sniedz barošanās iespējas kukaiņiem. Bieži vērojamas ļoti zarainas priedes, kas mežmalās nodrošina dzīves apstākļus daudzām gaismu mīlošu organismu sugām. Mežmalās bieži sastopami nokaltušie koki un kritalas, ko izmanto dažādi kukaiņi. Īpaša nozīme mežmalām ir to sugu dzīvē, kas mitinās mežā, bet barojas pļavās un laukos. Mežmala kalpo par ligzdošanas un barošanās vietu gan dziedātājputniem, gan plēsīgajiem putniem, kas medī klajumā.

Meža pļavas un lauces

Gan dabisku apstākļu, piemēram, vējgāzes, atsevišķu koku bojāeja, gan mākslīgu ietekmju – regulāra siena pļaušana, ilggadēja ganīšana – rezultātā mežā var veidoties nelielas atklātas platības. Jo sarežģītāka ir meža pļavas vai lauces ģeometriskā forma, jo stabilāk tajā saglabājas mežam raksturīgais mikroklimats un tipiskā augu un dzīvnieku valsts. Lauces malās bieži sastopami veci, dobumaini koki ar resniem zariem, kā arī pavasarī krāšņi ziedoši un rudenī bagātīgi augļus ražojoši krūmi, tādi kā blīgznas, pīlādži, ievas. Meža atjaunošanos laucēs var ierobežot vides apstākļi – vai nu pārāk sausi, vai pārāk mitri. Parasti lauces aizzeļ ar dažādiem pļavu un saulainu mežu lakstaugiem un kalpo staltbriežiem un stirnām par barošanās un riesta vietām. Kaļķainas un mitras augsnes laucēs sastopamas retas orhideju sugas.

Bebru darbība

Bebru veidotie dambji nodrošina ūdens pašattīrīšanos. Uzplūdinājumā nokalst koki un veidojas ievērojams daudzums mirušās koksnes, dīķu tuvumā bebri nograuž krūmus un lakstaugus, mazinot apaugumu. Bebru dīķos un to tuvumā parādās arī citas sugas – ūdri, staltbrieži, stirnas, stārķi.

Tab MEŽS

Foto: Pasaules dabas fonds

Mājvieta dobumperētājiem

Deguma rētas lielos kokos

IZZŪD NO ZEMES VIRSAS, MUMS PAT NEPAMANOT

Pēdējo gadsimtu laikā sugu izzušanas ātrums bijis apgriezti proporcionāls tehniskajam progresam.

Pasaule mainās arvien straujāk. Vai mūsu vecvectētiņi un vecvecmāmiņas pirms simts gadiem varēja iedomāties, ka dīķi vai grāvi var izrakt dažu stundu laikā? Varenu mežu nocirst pāris dienās? Pamatīgu māju uzbūvēt nedaudzos mēnešos? Cilvēks spēj daudz kam piemēroties, tādus nu mūs Dabas māte ir radījusi.

Tomēr cita dzīvā radība tik veikli pielāgoties nespēj. Desmitiem tūkstošu gadu augu un dzīvnieku sugas dzīvojušas nemainīgā vidē mežos, dziļos ūdeņos, kalnos. Ja apkārtējā pasaule strauji izmainās, šādu sugu bojāeja ir gandrīz neizbēgama. Un patiesi – pēdējo gadsimtu laikā sugu izzušanas ātrums bijis apgriezti proporcionāls tehniskajam progresam. Izzudušas vai tikpat kā izzudušas agrāk daudzskaitlīgas sugas – Amerikas bizons, ceļotājbalodis, jūrasgovs... Vēl un vēl varētu turpināt šo melno sarakstu. Nav tā, ka sugu izzušana jau ir pagātne vai attiecināma tikai uz citām valstīm. Visā pasaulē milzu vērību veltī degunradžu, lauvu, pandu, papagaiļu un ērgļu liktenim, lietusmežiem, kur katrā izcirstā kvadrātmetrā iet bojā milzums unikālu orhideju, taču arī tepat, Latvijā, mums blakus dzīvo daudzas apdraudētas sugas – ērgļi, pūces, piekūni, melnie stārķi mežos, dažādas skaistas orhidejas pļavās, vēl saglabājušās upespērlenes ūdeņos. Tie gan ir paši redzamākie un zināmākie apdraudēto sugu pārstāvji, bet ir simtiem sīku augu, gliemezīšu, kukaiņu, ķērpju un sēņu, kas var izzust no zemes virsas, mums pat nepamanot.

Foto: Erika Klaviņa

Korkuļu sausgultne un pazemes upe, "Natura 2000" teritorija

Īpašās teritorijas

Sugu izzušanas faktu sākotnēji pamanīja atsevišķi entuziasti, tika uzsākta dažu, īpašu uzmanību piesaistošu augu vai dzīvnieku sugu aizsardzība. Vēlāk dabas sargātāji saprata, ka nepietiek ar to, ka dzīvnieku vai putnu nešauj nost – tam vajadzīga arī vieta, kur dzīvot, baroties un mazuļus audzināt. Tādas vietas arī mūsu valstī tiek veidotas, un tās sauc par īpaši aizsargājamām dabas teritorijām.

Šajās aizsargājamās teritorijās mežsaimniecībai un citai saimnieciskajai darbībai tiek uzlikti ierobežojumi, tostarp laikā, kad dzīvnieki vairojas, putni perē. Var tikt aizliegta galvenā cirte vai kailcirte, bet reti ir gadījumi, kad aizliedz jebkādu saimniecisko darbību. Tas tiek darīts izzūdošo putnu ligzdošanas vietās vai dabas rezervātos, kur novēro dabisko procesu attīstību.

Strādāt dabai draudzīgāk

Mūsdienās dabu aizsargā gan lielākās vai mazākās teritorijās, aizsargā gan pašas sugas, gan putnu migrācijas ceļus, kas iet cauri daudzām valstīm. Tā ir bioloģiskās daudzveidības aizsardzība, uzskatot, ka katrai sugai ir tiesības pastāvēt. Lai visās valstīs panāktu vienotu izpratni par to, kas dabā jāsargā, ir noslēgtas dažādas starpvalstu vienošanās (konvencijas, līgumi).

Vajadzētu uzsvērt, ka aizsargājamās teritorijas ir viens no bioloģiskās daudzveidības saglabāšanas mehānismiem. Izzūdošajiem dzīvniekiem, augiem un citām sugām būtu vairāk dzīves telpas, ja apsaimniekotāji iemācītos ikvienā mežā strādāt dabai draudzīgāk – saglabājot vecos un resnos kokus, kritalas, mitras ieplakas, vecus meža nogabalus. Tad arī parastā neaizsargājamā mežā mēs sastaptu putnus, zvērus un augus lielā daudzveidībā. Jaunais MEŽS

AR AIZSARDZĪBAS STATUSU VIEN NEPIETIEK

Par likumdošanas ievērošanu atbild Valsts vides dienesta reģionālās vides pārvaldes un Valsts meža dienests, kas sniedz zemes īpašniekiem arī informāciju.

Skaistā ideja par dabas vērtību aizsardzību īpaši aizsargājamās dabas teritorijās diemžēl sastopas ar dažādiem šķēršļiem reālajā dzīvē. Nepietiek vienīgi ar to, ka valsts pasludinājusi kādu platību par aizsargājamu teritoriju. Vēl ir jāpaveic daudz svarīgu darbu: jāiezīmē kartē un dabā precīzas aizsargājamās teritorijas robežas; jāizplata šī informācija dažādām iestādēm – Valsts meža dienestam, Valsts vides dienestam (reģionālajām vides pārvaldēm), Valsts zemes dienestam, Lauku atbalsta dienestam u. c.; un, pats svarīgākais, jāinformē zemes īpašnieki par to, kāda viņu īpašuma daļa atrodas aizsargājamā teritorijā, kādi noteikumi jāievēro.

Jāsaka gan, ka liela daļa aizsargājamo teritoriju atrodas valsts īpašumā – galvenokārt tie liegumi, kur noteikti vislielākie ierobežojumi.

Visi zinām, ka ir divas lietas, kā nekad nebūs gana, – tā ir nauda un tas ir laiks. Par dabas aizsardzību šajā sakarā to varētu teikt – vienmēr trūkst darītāju, kas pildītu visus svarīgos pienākumus. Ir valsts iestāde, kam jārūpējas par īpaši aizsargājamām dabas teritorijām, – Dabas aizsardzības pārvalde. Pašlaik tai birojs ir vienīgi Rīgā un tajā strādā tikai 16 darbinieki. Tas ir par maz, lai ik dienas varētu sekot līdzi tam, kas notiek visās aizsargājamās teritorijās. Par likumdošanas ievērošanu atbild Valsts vides dienesta reģionālās vides pārvaldes un Valsts meža dienests, kas sniedz zemes īpašniekiem arī informāciju. Ar to visu tomēr nepietiek, lai zemes īpašnieki un visi apkārtnes iedzīvotāji varētu skaidri zināt, kas tieši viņu īpašumā aizsargājams, kāpēc ir tie vai citi ierobežojumi un kādus labumus tomēr var gūt no šādas aizsardzības. Rodas neizpratne, baumas, un daudzi vairs nezina, kā rīkoties ar savu īpašumu. Tas viss nebūt neveicina motivāciju saimniekot dabai draudzīgi.

Ir vēl viena liela problēma – ja aizsargājamā teritorijā iekļautas meža platības, kur dabas vērtību aizsardzībai ir pasludināts galvenās cirtes aizliegums, tas būtiski samazina ienākumu gūšanu no meža. Zemes īpašniekam rodas zaudējumi, ko valstij būtu jākompensē. Jā, ir likums "Par zemes īpašnieku tiesībām uz kompensācijām par saimnieciskās darbības ierobežojumiem aizsargājamās teritorijās", bet nauda kompensācijām vēl nav atrasta un nepastāv kārtība, kā tiek aprēķināti zaudējumi.

Ja saimnieciskā darbība mežā atļauta, bet ierobežota, piemēram, ir aizliegta kailcirte, bet izlases cirti drīkst izdarīt, rodas cita bēda – trūkst pieredzes izlases cirtes veikšanai. Un labs pasākums dabas saudzēšanai reizēm pārvēršas pretmetā – neprasmīga izlases cirte nes zaudējumus gan dabai, gan saimnieka maciņam. Vārdu sakot, paveras plašs darbalauks mācībām un konsultācijām. Jaunais MEŽS

DABAS AIZSARDZĪBAS TRADĪCIJAS ŠODIEN TURPINĀS

Pirms iestāšanās Eiropas Savienībā šī sistēma tika inventarizēta un pārskatīta, to prasīja gan regulas un direktīvas, gan mūsu pašu apziņa.

Īpaši aizsargājamo dabas teritoriju sistēmai Latvijā ir pietiekami sena vēsture. Pirmā šāda teritorija, Moricsalas rezervāts, radās jau 1912. gadā un pastāv joprojām, 1921. gadā tika izveidots Slīteres rezervāts, bet 1936. gadā – Grīņu rezervāts. Krustkalnu un Teiču rezervātu nodibināja jau padomju varas gados – attiecīgi 1977. un 1982. gadā.

Pirmais nacionālais parks Latvijas teritorijā – Gaujas Nacionālais parks – dibināts 1973. gadā, Ķemeru Nacionālais parks – 1997. gadā. Slīteres rezervātu 1999. gadā pārveidoja par Slīteres Nacionālo parku, saglabājot tajā rezervāta zonas.

1977. un 1987. gadā ar valdības lēmumiem par aizsargājamām teritorijām apstiprināja dabas rezervātus, dabas liegumus (kompleksie, botāniskie, ornitoloģiskie, purvu un dzērvenāju liegumi), ģeoloģiskos un ģeomorfoloģiskos objektus, dabas parkus, ainavu apgabalus, parkus un dendroloģiskos stādījumus, dzirnavu dīķus, dižkokus, īpatnējos un retos kokus, svešzemju kokus, dokumentos tika arī pieprasīts nodalīt 1 km platu aizsargjoslu, kurā jūras piekrastē ierobežota kailcirte, kā arī 600 m aizsargjoslu (300 m sauszemes un 300 m ūdens), kur aizliegti jebkādi zemes darbi.

Tātad daudzas īpaši aizsargājamās dabas teritorijas (ĪADT) veidotas pirms 20 – 30 gadiem vai vēl senāk. Pirms iestāšanās Eiropas Savienībā šī sistēma tika inventarizēta un pārskatīta, to prasīja gan Eiropas Savienības regulas un direktīvas, gan mūsu pašu apziņa, jo saimnieciskā darbība arvien attīstās – sevišķi ar dažādu ES fondu atbalstu. Ir skaidrs, ka mums īpaši jārūpējas, lai nezaudētu Latvijai raksturīgās dabas bagātības, tostarp ainaviskās vērtības. Tika nodibinātas arī vairākas jaunas aizsargājamas teritorijas un dažas no esošām paplašināja.

Pašlaik Latvijā ir 4 dabas rezervāti, 3 nacionālie parki, viens biosfēras rezervāts, 278 dabas liegumi, 43 dabas parki, 9 aizsargājamo ainavu apvidi, 206 ģeoloģiskie un ģeomorfoloģiskie dabas pieminekļi un 89 dendroloģiskie stādījumi, kā arī dižkoki, kas aizsardzības statusu iegūst, ja sasnieguši noteiktus izmērus. Jaunais MEŽS

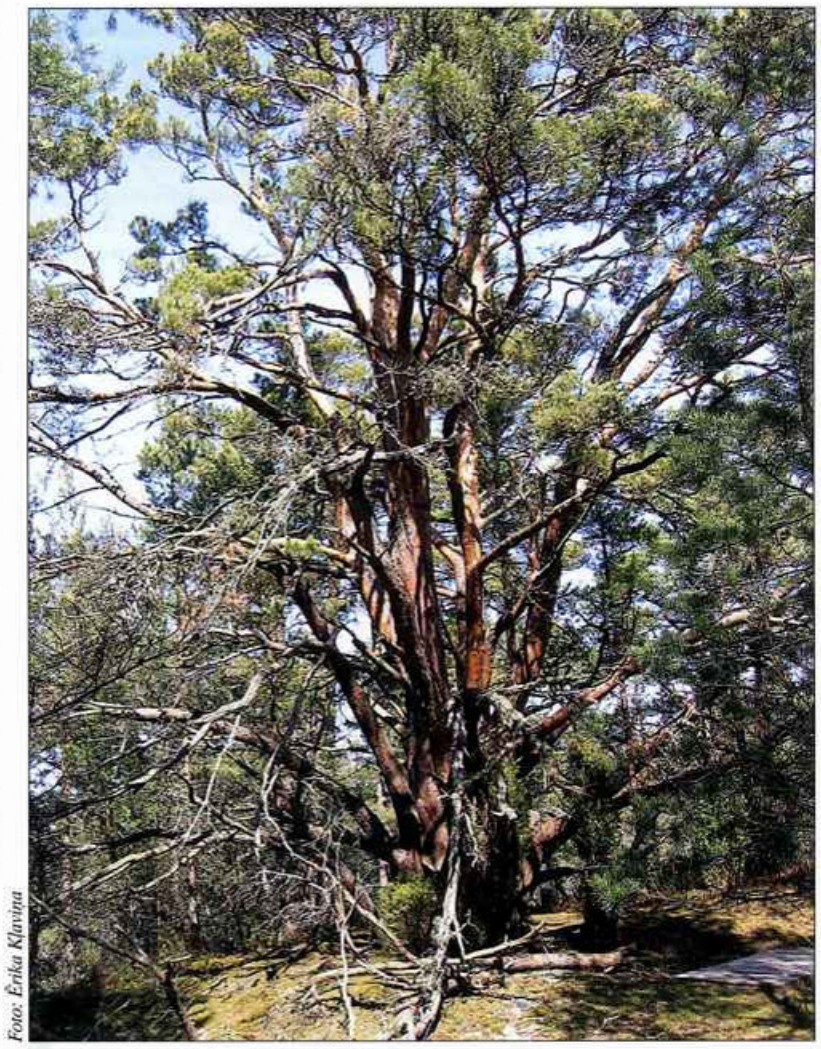

Foto: Erika Klaviņa

Slīteres Nacionālais parks

Tēmu sagatavojusi Jolanta Bāra

ATĻAUTĀS, AIZLIEGTĀS UN VĒLAMĀS DARBĪBAS

Dabas aizsardzības plānu sagatavojot, ir ļoti svarīgi uzzināt zemes īpašnieku vēlmes īpašuma izmantošanā. Protams, nevar būt pretruna ar dabas aizsardzības mērķiem.

Ja mežs ir īpaši aizsargājamā dabas teritorijā, jāzina, kādi ir noteikumi tā apsaimniekošanai.

Neapdraudēt dabas vērtības

Iespējams, ka mežs atrodas jaunizveidotā aizsargājamā teritorijā un īpašnieks ir saņēmis no Vides valsts dienesta reģionālās vides pārvaldes (RVP) vēstuli, kur nosaukti saimnieciskās darbības ierobežojumi. Jāsaprot, ka daļa no tiem patiešām ierobežo viņa rīcību, piemēram, dabas liegumā aizliegts mežu cirst galvenajā cirtē, bet dabas parkā – kailcirtē. Tomēr liela daļa ierobežojumu domāta teritorijas apmeklētājiem, piemēram, aizliegums nobraukt no vispārējas lietošanas ceļiem vai kurināt ugunskurus ārpus speciāli norādītām vietām, un tie patiesībā ļauj īpašniekiem pasargāt mežu no neuzvedīgiem tūristiem. Ir arī tādi pasākumi, kas nav aizliegti, bet ir jāsaskaņo ar reģionālo vides pārvaldi, piemēram, dabas taku ierīkošana vai ceļu rekonstrukcija. Šādas normas noteiktas, lai speciālisti laikus uzzinātu, kādas darbības plāno, un varētu konsultēt, kā veikt darbus tā, lai neapdraudētu dabas vērtības.

Foto: Erika Kļaviņa

Aizsargājamo ainavu apvidus Ziemeļgauja

Svarīgi arī zināt, vai konkrētajai meža teritorijai ir Ministru kabineta pieņemti individuālie dabas aizsardzības un izmantošanas noteikumi, kas ir atšķirīgi no citos dabas liegumos vai parkos pastāvošiem noteikumiem. Parasti līdz ar individuālajiem aizsardzības un izmantošanas noteikumiem apstiprina arī teritorijas zonējumu – tas nozīmē, ka daļā teritorijas, kur atrastas vislielākās dabas vērtības, ierobežojumi ir stingrāki, daļā teritorijas – atviegloti.

Kur uzzināt

Informāciju par ierobežojumiem, kas skar konkrētu teritoriju apsaimniekošanu, var sameklēt Vides ministrijas mājas lapā (www.vidm.gov.lv) un Dabas aizsardzības pārvaldes mājas lapā (www.dap.gov.lv).

Tomēr visvienkāršāk ir vērsties Vides valsts dienesta attiecīgajā reģionālajā vides pārvaldē vai Dabas aizsardzības pārvaldē pie speciālistiem un uzdot (konkrēto) interesējošo jautājumu vai sazināties par vēlamo apmeklējuma laiku.

- Dabas aizsardzības pārvalde, tālr. 7509545
- Vides valsts dienests (centrālais birojs), tālr. 7084200
- Vides valsts dienesta reģionālās vides pārvaldes (RVP):
  - Daugavpils RVP (Daugavpils, Preiļu, Krāslavas, Jēkabpils raj.), tālr. 5423606, direktors; 5423031, direktora vietniece; 5423219, lietvede
  - Jelgavas RVP (Jelgavas, Bauskas, Dobeles raj.), tālr. 3023228
  - Lielrīgas RVP (Rīgas, Ogres raj.), tālr. 7084278
  - Liepājas RVP (Liepājas, Saldus, Kuldīgas raj.), tālr. 3424826, direktors; 3427657, direktora vietniece; 3424826, lietvede
  - Madonas RVP (Madonas, Aizkraukles, Alūksnes, Gulbenes raj.), tālr. 4807451, direktors; 4807476, direktora vietnieks
  - Rēzeknes RVP (Rēzeknes, Ludzas, Balvu raj.), tālr. 4638200
  - Valmieras RVP (Valmieras, Limbažu, Cēsu, Valkas raj.), tālr. 4207266
  - Ventspils RVP (Ventspils, Talsu, Tukuma raj.), tālr. 3626903

Līdzdarboties dabas aizsardzībā

Vēl iesakām uzzināt, vai ir izstrādāts dabas aizsardzības plāns aizsargājamai teritorijai. Par to, ka tāds plāns tiek izstrādāts, parasti publicē paziņojumus vietējā presē vai pašvaldības izdotajos biļetenos, varat arī interesēties par tā izstrādi pašvaldībā, tuvākajā mežniecībā vai virsmežniecībā, reģionālajā vides pārvaldē vai Dabas aizsardzības pārvaldē.

Ja aizsargājamai teritorijai izstrādā dabas aizsardzības plānu, iesakām aktīvi piedalīties tā sagatavošanā un apspriešanā, atnākot uz informatīvajām sanāksmēm, uzraudzības grupu sēdēm un publisko apspriešanu. Jūs varēsiet diskutēt par dabas aizsardzības mērķiem teritorijā, par tajā atļautajām, aizliegtajām vai vēlamajām darbībām, par iespējām gūt finansējumu teritorijas apsaimniekošanai un vai ir vēlams attīstīt tūrismu.

Dabas aizsardzības plānu sagatavojot, izstrādā arī priekšlikumus individuālajiem aizsardzības un izmantošanas noteikumiem – tādēļ ir ļoti svarīgi uzzināt zemes īpašnieku vēlmes īpašuma izmantošanā, lai tās iekļautu dabas aizsardzības plānā. Protams, nevar būt pretruna ar dabas aizsardzības mērķiem, teiksim, īpašumā, kas ir dabas liegumā, var tikt akceptēta vēlme izveidot dabas takas vai putnu vērošanas torņus, bet nesaņemsiet piekrišanu rakt kūdru vai veikt intensīvu mežizstrādi.

Izstrādātie dabas aizsardzības plāni un informācija par topošajiem plāniem atrodama Dabas aizsardzības pārvaldes mājas lapā (www.dap.gov.lv), ar tiem var iepazīties arī reģionālajās vides pārvaldēs un pašvaldībās. *Tab.MEŽS*

JOPROJĀM ATĻAUTS VISS, KAS NAV AIZLIEGTS

Ne vienmēr jūsu mežīpašumam uzliktais apgrūtinājums nes finansiālos zaudējumus, reizēm tas ir tieši otrādi.

Pilnīgi noteikti – tiesības uz īpašumu, ja tiek izveidota aizsargājamā teritorija, netiek atņemtas. Katram joprojām pieder viņa zeme, mežs un ūdeņi.

Liegums, parks, ainava, piemineklis

Tāpat ir atļauts viss, kas nav aizliegts. Piemēram, ja dabas liegumā aizliegta galvenā cirte, kopšanas cirte līdz noteiktam koku vecumam ir atļauta. Varat turpināt medības, ogu un sēņu lasīšanu, pastaigāties. Saskaņojot ar reģionālo vides pārvaldi, drīkst iekārtot tūrisma infrastruktūru – dabas takas, apmetņu vietas.

Dabas lieguma aizsardzības režīms ir viens no stingrākajiem – šajā gadījumā dabas aizsardzība patiešām ir prioritāte un viss pārējais tiek pakārtots šim mērķim.

Dabas parki paredzēti arī atpūtai, rekreācijai un izglītošanai, tādēļ tūrisma attīstība ir pat vēlama. Ierobežotos apmēros atļauta lauksaimniecība un mežsaimnieciskā darbība, izņemot kailcirtes, un būvniecība saskaņā ar pašvaldības teritorijas plānojumu.

Aizsargājamo ainavu apvidi ir plašas teritorijas, kas paredzētas skaistu ainavu un tradicionāli ar tām saistīto sugu aizsardzībai. Mežsaimnieciskā darbība tikpat kā netiek liegta, ierobežojumus galvenokārt attiecina uz ainaviskās vērtības degradējošo objektu būvniecību.

Dabas pieminekļi parasti ir nelielā platībā, un parasti tas ir kāds konkrēts ģeoloģiskais veidojums vai dendroloģiskais stādījums. Ierobežojumi aizsargā tieši šos objektus, nepieļaujot, ka saimnieciskā darbība nopostītu ģeoloģisko veidojumu vai netīšām iznīcinātu unikālu svešzemju sugu stādījumu.

Aktīvi piedalāmies

Lai uzzinātu, vai jūsu ieplānotā darbība var tikt veikta, vērsieties vietējā reģionālajā vides pārvaldē.

Lauksaimnieki jau saņem tiešos papildu maksājumus saimniekošanai aizsargājamās teritorijās, cerams, ka drīzumā būs atbalsts arī mežsaimniekiem. Un visi mēs ļoti gaidām, ka sāksies kompensāciju maksājumi par saimnieciskās darbības ierobežojumiem.

Aktīviem zemes īpašniekiem iesakām meklēt atbalstu saviem plāniem Latvijas vides aizsardzības fondā, kopā ar citiem partneriem – finansējumu no lielajiem Eiropas Savienības struktūrfondiem. Pašlaik Latvijā darbojas vairāki "LIFE-Nature" projekti.

Jums ir tiesības saņemt dažādu informāciju par īpaši aizsargājamām dabas teritorijām. Tādēļ iesakām griezties valsts iestādēs, kas ir atbildīgas par dabas aizsardzību, tās ir reģionālās vides pārvaldes, Dabas aizsardzības pārvalde, Vides ministrija, Valsts meža dienests (virsmežniecības un mežniecības). Šīs un dažādas citas organizācijas rīko arī seminārus, tikšanās un mācības zemes īpašniekiem.

Esiet aktīvi, piedalieties! Uzzināsiet daudz jauna par iespējām saimniekot aizsargājamās teritorijās. *Tab.MEŽS*

DABAS DAUDZVEIDĪBA – VEIDOJUSIES 12 TŪKST. GADU

Latvijas teritorijā nelielās atradnēs sastopamas arī sugas no vēsturiskajiem periodiem.

Par mūsdienu mežu attīstības sākumu uzskata brīdi, kad pēc Lielā leduslaikmeta, kas Latvijas teritoriju klāja vairākus simtus gadu tūkstošu, atgriezās pirmie kokaugi – pirms apmēram 12 tūkst. gadu. Tomēr laiks joprojām bija mainīgs: augu un dzīvnieku valsti ietekmēja siltāka un aukstāka klimata periodi, mainījās sugu sastāvs un arī saimnieciskā darbība aizvien vairāk mainīja dabiskos biotopus.

Kur palikuši meži

Pirms 11 tūkst. gadu Latvijas teritorijā ienāca pirmie cilvēki, kas nodarbojās ar medībām un zvejniecību, īpaši dabu neietekmējot. Mežainums maksimumu sasniedza aptuveni pirms 9 gadu tūkstošiem, kad meži klāja 90% teritorijas.

Intensīva saimnieciskās darbības ietekme uz mežiem sākusies pirms apmēram 4 tūkst. gadu – ar zemkopības un lopkopības attīstību. Kokus sāka cirst arī brīvas zemes platības iegūšanai. Meži strauji samazinājās, izcirta lielus platlapju mežu masīvus, neprasmīgas saimniekošanas dēļ augsne ātri zaudēja auglību un noplicinājās.

19. gs. beigās meži klāja vairs tikai 20 – 30% no Lavijas teritorijas.

Dažas atradnes

Bioloģisko daudzveidību Latvijas teritorijā veido tās sugas, kas vislabāk pielāgojušās mūsdienu klimatam, taču nelielās atradnēs sastopamas arī sugas no vēsturiskajiem periodiem. Vēso pēcleduslaikmetu atceras pundurbērzs vietās, kas Latvijā visvairāk līdzinās tundrai – lielajos Ziemeļvidzemes purvos. No siltā perioda saglabājušās ogu īve, efeja, parastā purvmirte atrodamas tur, kur Latvijā ir vismaigākās ziemas – Kurzemes ziemeļos un piejūras zemienē. Parastais skābardis savvaļā tagad aug tikai Latvijas dienvidrietumu daļā. Ezerrieksts vēl sastopams trīs aizaugošos ezeros Latgalē. Visas šīs sugas iekļautas īpaši aizsargājamo sugu sarakstā, un to aizsardzību un saglabāšanu nosaka likums.

Inga Straupe

ŠO PASAULI ESAM AIZŅĒMUŠIES NO BĒRNIEM

Galvenais pienākums zemes īpašniekam ir ievērot likumdošanā noteiktos apsaimniekošanas ierobežojumus, viņa pienākums ir arī ziņot reģionālajai vides pārvaldei, ja novērots kāds apdraudējums dabai – piesārņojums ūdeņos, atkritumu izgāšana, notiek nelegāla mežizstrāde, izbraukā pļavas, mežus vai arī pamanīti citi pārkāpumi.

Cerams, ka visiem mums ir vēlme kaut nedaudz saglabāt neskartas dabas stūrīšus sev, bērniem un mazbērniem, saprotot, ka "pasauli esam nevis saņēmuši mantojumā no saviem vecākiem, bet aizņēmušies no saviem bērniem". Arī dzīvniekiem un augiem ir tiesības dzīvot šajā pasaulē, un ne jau mums vajadzētu lemt to likteni – dzīvot vai mirt un pazust. Skaisti un vajadzīgi ir ne tikai lielie, mīkstie, krāsainie un pūkainie, bet arī mazie, slapjie, bālganie un aukstie.

Pēdējā laikā mani visvairāk aizkustinājusi Ļaudonas pagasta priekšsēdētājas teiktā pateicība Teiču rezervāta administrācijai, kas spējusi saglabāt neskartus Teiču un Krustkalnu novadu, kamēr apkārt redz tikai nocirstus mežus.

Foto: Imants Krūze

IZAICINĀJUMS LABOT AGRĀK PIEĻAUTĀS KĻŪDAS

Ikgadējais krājas pieaugums ir tā raža, ko meža īpašnieks ievāc, neaiztiekot pašu "ražošanas kapitālu" – mežu, kas peļņu turpina dot pastāvīgi un ilgā periodā.

Aizvien nopietnāk pasaule pievēršas inovatīvām tehnoloģijām, kas veicina ne tikai tehnikas attīstību, bet arī samazina resursu patēriņu un saimniecisko ietekmi uz ekosistēmām. Arī mežsaimniecībai izvirzīts jautājums – kā paaugstināt meža produktivitāti, nenoplicinot meža vidi. Neseno 2005. gada janvāra vētru lielie postījumi Latvijas mežos lika arī mums nopietni izvērtēt līdzšinējos meža apsaimniekošanas paņēmienus, meklēt jaunus risinājumus un koriģēt pašreizējos lēmumus. Viena no nākotnes perspektīvām varētu būt izlases ciršu pielietošana jeb saimniekošana bez kailcirtēm.

Banka un procenti

Izlases cirte – tā ir regulāra meža apsaimniekošana tādā veidā un apjomā, kas neizjauc meža iekšējo līdzsvaru. Vienā reizē izlases cirtē nocērt ne vairāk par to, cik liels ir koksnes krājas pieaugums. Tā drīzāk ir atsevišķu koku vai koku grupu regulāra izciršana, jo nav stingru ģeometrisko cirsmas robežu. Meža attīstības procesi visā apsaimniekošanas laikā netiek pārtraukti. Izlases cirtes meža apsaimniekošanā sastopamas jau sen, un viens no tiem, kas praksē tās veiksmīgi pielietojis, ir latviešu izcelsmes mežkopis Tālis Kalnārs, pētīdams un ieviesdams Velsas mežos "mūžīgā meža" ideju. Ikgadējais krājas pieaugums ir tā raža, ko meža īpašnieks ievāc, neaiztiekot pašu "ražošanas kapitālu", bet peļņu mežs nes pastāvīgi un ilgā periodā. Šādi apsaimniekoto mežu vienkāršoti var salīdzināt ar banku – mežs kopumā ir *depozīts*, bet pieaugums ir *procenti*.

Lai gan šāds saimniekošanas veids pirmajā brīdī šķiet sarežģīts un ekonomiski neizdevīgs, tomēr, pēc Kalnāra aprēķiniem, kopumā nes vismaz divtik lielāku peļņu no pamatkapitāla vērtības nekā klasiski apsaimniekots mežs. Velsā šāda saimniekošana mežā sevi attaisno jau gadiem ilgi un pašlaik ar likumu noteikta vismaz pusei valsts mežu. Arī daļā Eiropas valstu meža apsaimniekošanā tiek aktīvi praktizētas izlases cirtes.

Noturīgs mežs un daudz labas koksnes

Kailcirtei ir ievērojama ietekme lielā meža platībā, un visbiežāk tā neatbilst meža iekšējās attīstības principiem, jo uz ilgu laiku pārveido meža vidi. Mežs, kā zināms, ir ne tikai koku augšanas turpināšanās, tajā dzīvo daudzi neredzami organismi un noris sarežģīti procesi, kam izcirstajās platībās vajag no jauna attīstīties, bet atvēlētais laiks līdz nākamās mežaudzes nociršanai kailcirtē ne vienmēr ir pietiekams. Mežs līdz ar to kļūst nenoturīgs pret dažādām ietekmēm, rada īpašniekam virkni problēmu un liekus izdevumus. Pretstatā meža apsaimniekošanai ar izlases cirtēm, kļūst nepieciešama darbietilpīgā mākslīgā atjaunošana un kopšana.

Toties tie meži, kas apsaimniekoti ar izlases cirtēm, dabiskās attīstības gaitu saglabā daudz lielākā mērā. Raksturīgi, ka sastopami visu vecumu un dažādu sugu koki. Šādos mežos ir lielāks mitrums un paaugstināta vidējā temperatūra, kā rezultātā izveidojas vidēji par divām nedēļām garāks veģetācijas periods. Ilggadīgie novērojumi arī liecina, ka vecie koki *palīdz* jaunajiem un jaunie – vecajiem. Piemēram, šādi apsaimniekotā mežā ir ne tikai palielināta sānu gaisma, bet arī atstarotā gaisma no mazākiem kokiem – tas nozīmē, ka aktīvāk notiek fotosintēzes procesi. Visi šie apstākļi sekmē daudz lielāku koksnes pieauguma uzkrāšanos – jo īpaši vēlīnās jeb cietās koksnes veidošanos vasaras otrajā pusē, tādēļ šādā mežā augušo koku koksnes kvalitāte ir augstāka.

Mežaudzes struktūra vietās, kur saimniekots ar izlases cirtēm, nodrošina labāku noturību pret vēja un sniega postījumiem. Mistrots mežs ir izturīgāks un elastīgāk reaģē uz mainīgajiem dabas apstākļiem, tajā samazinās uguns postījumu risks, ir nodrošināta labāka aizsardzība pret salu. Piedevām, jo dažādākas koku sugas aug jūsu mežā, jo lielākas alternatīvas jūsu mežs piedāvā pēkšņas krīzes vai dabas stihijas situācijā. Te slēpjas arī ekonomisks efekts – ja tirgū tobrīd ir pieprasīts bērzs, to cērt, bet citas koku sugas pietaupa.

Tā kā šādā mežā siltuma un mitruma sadalījums un mikroklimats kopumā ir labvēlīgs jauno koku ieaugšanai, arī kokaudzes atjaunošanas un kopšanas izmaksas ir zemākas nekā kailcirtēs.

Regulāri ienākumi

Ienākumus no izlases cirtē apsaimniekota meža var gūt regulāri. Priekšrocība ir arī tā, ka izlases cirtē kokus nocērt brīdī, kad tie sasnieguši visaugstāko ekonomisko vērtību un šiem kokiem tā vairs nepieaugs. Tas, protams, nenozīmē, ka cērt visus resnākos kokus, bet cērt arī nomāktos kokus, kas nākotnē, iespējams, nīkuļos vai nokaltīs. Tātad atstāj tos kokus, kam vērtība nākotnē varētu pieaugt. Turpretī kailcirtē nocērt visus kokus pēc kārtas – arī nelielo dimensiju kokus, kas nebūt nav sasnieguši savu augstāko tirgus vērtību.

Protams, ciršana nedrīkst būt haotiska un aritmētiski vienkārši izskaitļota ikgadējā koksnes pieauguma līmenī. Ir jāprot jau šodien saskatīt, kas mežā notiks turpmāk, kā katrs koks augs un attīstīsies, jo izlases cirte nebeidzas, kad koki izzīmēti un nocirsti.

Nereti dzird apgalvojumus, ka izlases cirte ir piemērota tikai lieliem meža īpašumiem. Tomēr tieši nelielos īpašumos mežs var būt galvenā vērtība, tāpēc katra koka nociršana jāpārdomā īpaši rūpīgi. Tieši nelielajos īpašumos visasāk izjūtamas kailcirtes sekas, jo pēc tam nekādu finansiālo atbalstu tuvākos gados no sava īpašuma iegūt vairs nav iespējams. TavsMEŽS

Lielbritānijas Karaliskās mežsaimnieku asociācijas viceprezidents Tālis Kalnārs (1927 – 2005):
"Nākotnē arī no ikvienas kokapstrādes nozares tiks arvien vairāk prasīts, lai mežus pareizi apsaimniekotu. Es, šajā sakarā iestādamies par mūžīgā meža ideju un izlases ciršu metodi, gribētu, lai iespējami drīzāk samazinātos vai tiktu vispār pārtrauktas kailcirtes. Pilnīgi aizliegtas tagad ir kailcirtes Ziemeļvācijā un tas notiek arī citās zemēs Eiropā."

NOSAKĀM SAVA MEŽA APSAIMNIEKOŠANAS MĒRĶI

Ar ko būtu jāsāk, ja izlemjat par labu izlases ciršu saimniekošanai savā meža īpašumā.

Pirmkārt, jānovērtē dabas apstākļu kopums. Tie ir jūsu meža mitruma apstākļi un augšņu auglīgums, kā arī plašāki visa apvidus apstākļi – reljefa dažādība, katra nogabala un arī meža novietojums saistībā gan ar citiem zemes lietojumiem – pļavām, purviem u. c., gan citiem īpašumiem. Noskaidrot to ir būtiski, jo no tā visa atkarīgs, kā dabas norises izpaužas jūsu mežā un kā iespējams turpmākajā meža apsaimniekošanā tās savā labā izmantot.

Plašāks apvidus jāaplūko, lai apzinātu vispārējās kopsakarības, kas norisinās apkārtnē. Piemēram, mežs līdzās laukam jānodrošina pret vējgāzēm lielākā mērā nekā ieplakā meža masīvā. Arī robežas ar citiem īpašumiem nosaka virkni īpatnību, kas būtu jāievēro saimniekojot. Teiksim, ja meža īpašums kaimiņos tiek apsaimniekots ar kailcirtēm, jums savā īpašumā jāveido pārejas robežjosla, kur saimniekosiet ar mazāku intensitāti, lai mazinātu negatīvo ietekmi.

Otrkārt, jāraksturo mežaudze. Sāciet ar meža stāvojumu – cik daudz ir pirmā, otrā stāva un paaugas koku un vai mežaudzē ir viena (līdzīga) vecuma vai dažāda vecuma koki. Aplūkojuši minētās pazīmes, novērtējiet, cik lielu daļu no meža aizņem koki. Koku aizņemto telpu noteiktā platības vienībā raksturo *šķērslaukuma* skaitliskā vērtība.

Jāaplūko arī, kādu sugu koki audzē sastopami, īpašu vērību veltījot paaugai – kociņiem, kas iesējušies dabiski. Auglīgākās egļu kultūrās, dažkārt var paaugā atrast ozoliņus, kļavas, ošus, tas norāda uz platlapjiem labvēlīgiem augšanas apstākļiem.

Ievērojot arī augsnes auglību un mitrumu, mēs izvirzām meža apsaimniekošanas mērķi, proti, ko vēlamies sasniegt – vai nu saglabāt tādu pašu sugu mistrojumu, vai, iespējams, pilnībā pāriet uz citu koku sugu mistrojumu. Mežaudzes raksturojumā jāaplūko arī pārstāvēto koku sugu prasīgums pēc gaismas.

Treškārt, jānovērtē, kāda ir koksnes kvalitāte, kā arī laiks, kam jāpaiet, lai koki sasniegtu augstāko tirgus vērtību.

Izvirzot sava meža apsaimniekošanas uzdevumus, jānoskaidro divi būtiski jautājumi: kāds sagaidāms ikgadējais krājas pieaugums un kādai jābūt mežaudzes biezībai, lai veidotos vairāku koku sugu dažāda vecuma audze? Domājot par optimālo krāju, *uz kuru* tiks saimniekots, jārēķinās gan ar mežaudzes struktūru un koku sugu sastāvu, gan ar vēlamo sortimentu iznākumu, piemēram, resnie vai tievie baļķi. Izvēloties optimālo biezību katrai koku sugai, jāpanāk, lai augtu labi gan lielie koki, gan pietiktu gaismas jauno kociņu attīstībai. TavsMEŽS

Foto: Imants Krūze

Veicot izlases cirti, jānovērtē dabas apstākļu kopums

Foto: Andris Klepers

Izvēloties optimālo biezību, jāpanāk, lai pietiktu gaismas jauno kociņu attīstībai

MEŽS ATGRIEŽAS LATVIJAS DABAS AINAVĀ

Lai gan lauksaimniecības zemju apmežošana ir ekonomiska rakstura pasākums, to var uzskatīt arī par augstākas misijas aktu, atdot zemi dabai.

Foto: Pasaules dabas fonds

Saskares josla starp mežu un lauku

Acīm redzamas pārmaiņas apkārtējā ainavā notiek laikos, kad lielas pārvērtības noris arī sabiedrībā.

Vēl ne tik sen – pagājušā gadsimta septiņdesmitajos un astoņdesmitajos gados – Latvijas sabiedrību satrauca lauksaimniecības zemju intensīvā meliorācija, kam sekoja arī viensētām raksturīgās lauku ainavas pārveidošanās. Iespējams, tas palicis tikai vecāko paaudžu atmiņā. Kopš deviņdesmitajiem gadiem notiek cits process – bijušās lauksaimniecības zemes daudzviet pārvēršas atmatās, aizaug ar krūmiem. Tā ir gan sociāla parādība, kas ietekmē kā zemju īpašniekus, tā sabiedrību kopumā, gan arī dabas parādība, izpaužoties dabiskam attīstības procesam.

Ieteikums apmežot neizmantotās lauksaimniecības zemes Latvijā jau ir ne tikai vispārējs vēlējums, bet gan valsts politikas izpausme, tomēr apmežošana ir katra īpašnieka brīva izvēle, kas turklāt prasa līdzekļu ieguldījumus.

Pašreiz sabiedrībā ļoti jutīgi uztver mežu ciršanu, kas rada priekšstatu par meža platību samazināšanos un ainavu degradāciju. Tāpēc jau iepriekš būtu jāprognozē, kā tiks uztvertas pārvērtības, kas ainavā notiks lēnāk, laika gaitā augot neizmantotajās lauksaimniecības zemēs iestādītajiem mežiem. Sevišķi tas sakāms par vietām, kas mūsu apziņā saistās ar Latvijas vizuālo tēlu, ir skaistas un tiek apmeklētas tūrisma un atpūtas nolūkā.

Kāds mežainums

Vairāk nekā gadsimtu ilgā mežsaimniecības prakse – regulēta ciršana un meža atjaunošana cirsmās, mērķtiecīga kopšana – novedusi pie tā, ka ievērojamās platībās meži pašlaik jāuzskata par *kultūras mežiem*.

Lai mēs labāk izprastu mežu un tā lomu ainavas veidošanā, jāpakavējas pie tāda vispārzināma jēdziena kā *mežainums*.

Parasti ar mežainumu saprot meža platību, kas izteikta procentos no teritorijas kopplatības. To varētu saukt par statistisko mežainumu, taču ekoloģiskā skatījumā svarīgi ir, kā un kur meži izvietoti ainavas telpā, lai vislabāk pildītu savas funkcijas.

Kādu mežu gribam ieaudzēt

Pēdējā laikā lieto jēdzienu *nākotnes mežs,* kas ir sagaidāmais mežainums visās tā izpausmēs līdz ar meža ekoloģiskajām un sociālajām funkcijām.

Lai gan lauksaimniecības zemju apmežošana ir ekonomiska rakstura pasākums, to var uzskatīt arī par augstākas misijas aktu, atdot zemi dabai. Tomēr jārēķinās ar to, ka iepriekšējā saimnieciskā darbība radījusi jaunus augšanas apstākļus, kas ievērojamā mērā vairs nav tādi kā mežā vai izcirtumos.

Meža stādīšanas mērķi var būt visai atšķirīgi. Piemēram, iespējami drīzāka koksnes ieguve, veltījums bērniem un mazbērniem, estētiskie apsvērumi, atpūtas vietas vai parka iekārtošana, plašāki ekoloģiskie apsvērumi – augsnes erozijas seku vai iespējamības novēršana, mājas un pagalma aizsardzība no stipriem vējiem, trokšņu slāpēšana. Var būt vēl kādi mērķi, taču par tiem jābūt pilnīgai skaidrībai, jo tie nosaka meža ieaudzēšanas plānu un visas nepieciešamās darbības. Viena meža ieaudzēšanas mērķis vienlaikus var būt nozīmīgs visai sabiedrībai, piemēram, ja mežs kalpos ainavas ekoloģiskajai stabilizēšanai, vides atveseļošanai, bioloģiskās daudzveidības vairošanai u. c.

Katram, vēloties stādīt mežu, jāspēj saskatīt pašreizējās atmatas vietā nākotnes mežu, kamēr daudzus gadus viņa īpašumā augs koki, veidosies mežs, notiks izmaiņas dabā un ainavā. Jābūt sapratnei, ka jaunais mežs prasīs pastāvīgus ieguldījumus – gan naudu, gan darbu. Jaunais MEŽS

KO DARĪJUSI DABA, KO SADARĪJIS CILVĒKS

Redzamā ainavas struktūra veidojusies ilgstošā saimnieciskās darbības un dabas norišu mijiedarbībā.

Mežs ir nozīmīgākais ainavas elements. Katra ainava skatāma gan vizuālajās izpausmēs, rēķinoties ar cilvēka klātbūtni un uztveres īpatnībām, gan ekoloģiskajās un funkcionālajās izpausmēs. Telpas izpratnē ainava ir plānošanas objekts.

Redzamā ainavas struktūra – meži, meža sienas, tīrumi, pļavas, lauku sētas, ēkas, ceļi u. c. – veidojusies ilgstošā saimnieciskās darbības un dabas norišu mijiedarbībā.

Šī būs tā vieta

Lauksaimniecības zemju apmežošanai gan pašvaldību teritoriju, gan ainavu plānos tiek veltīta aizvien lielāka vērība, un vadošā loma to izstrādē ir speciālistiem. Tikmēr plānošanai īpašuma līmenī ievērojama nozīme ir īpašnieka viedoklim, tādēļ kļūst nepieciešama viņa sadarbība ar konsultantiem un projektu izstrādātājiem.

Apmežošanas plāna sagatavošanā konkrētam īpašumam iesaka trīs posmus.

Pirmais solis – izveidot priekšstatu par tās ainavas izskatu un vispārējiem ekoloģiskiem nosacījumiem zemes platībā, kas izvēlēta nākotnes meža stādīšanai.

Otrais solis – piesaistīt izvēlēto platību konkrētai vietai ainavā, šo posmu varētu salīdzināt ar koordināšu noteikšanu ainavas telpā.

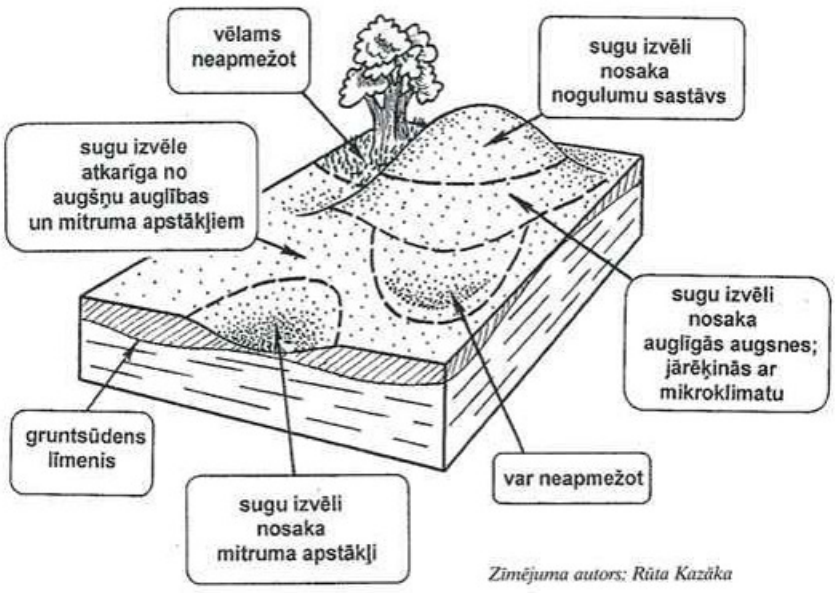

Zīmējuma autors: Rūta Kazāka

Trešais solis – vispusīgi raksturot meža stādīšanas vietu, kas ietekmēs apmežošanas plānošanu un meža veidošanās gaitu.

Daba un saimnieks

Apmežojamās platības dabiskie raksturlielumi ir:

- nogulumu sastāvs, kas veido meža augšanas apstākļus, – jānoskaidro, vai nogulumi ir homogēni vai dažādi;
- mitrums – gruntsūdens līmenis, virszemes notece u. c.;
- zemes virsmas slīpums un tās saposmojums jeb mikroreljefs;
- ekspozīcija pret debess pusēm.

Saimnieciskā darbība ienes šādus faktorus:

- platībai raksturīgā konfigurācija;
- zemes melioratīvie uzlabojumi vai, gluži pretēji, bojājumi;
- specifiskas augšņu īpatnības, ko radījusi zemes izmantošana lauksaimniecībā, piemēram, ilgstošas aršanas rezultātā zināmā dziļumā zemē izveidojas "aruma zole";
- zemes piesārņojums – iepriekšējo darbību sekas.

Vērīgi ieskatoties

Situācijas izpēte "trīs soļi" prasa ne jau speciālas zināšanas un zinātniskās terminoloģijas pārzināšanu, bet gan gatavību ieskatīties dabā, vēlmi vērot un analizēt ainavas telpu, iztēlē saskatot izmaiņas, ko ienesīs nākotnes mežs. Vērojumus dabā vēlams attēlot skicēs, kā arī apkopot shēmās un kartēs, lai atziņas izmantotu, izstrādājot meža ieaudzēšanas un ainavas veidošanas plānu. Jaunais MEŽS

IZAUGS VESELĪGS UN NOTURĪGS MEŽS

Mūsdienās meža apsaimniekošanā tiek uzskatīts, ka dabai vismazāk kaitē tāda darbība, kas pietuvināta meža dabiskās attīstības gaitai.

Izraudzītajā vietā, paredzot apmežot, jānovērtē viss dabas apstākļu kopums, kāds izveidojies laika gaitā.

Mikroreljefs un citi apstākļi

Vispirms jāizpēta apmežojamās platības mikroreljefs, kas daudzējādā ziņā nosaka mitruma apstākļus, augsnes īpašības un mikroklimatu. Pat desmit centimetru nelielas reljefa atšķirības rada ievērojamu ekoloģisko nosacījumu dažādību, pazeminājumos augsne bieži vien ir mitrāka un dabiskās drenāžas apstākļi sliktāki.

Nākotnes mežu veidojot vietās ar atšķirīgu mikroreljefu, jāizvēlas tādas koku sugas, kas piemērojušās ne tikai sausām vai mēreni mitrām augsnēm, bet arī pārmitrām un augsta gruntsūdens līmeņa augsnēm. Šāda mitruma apstākļu dažādība toties paver iespēju nākotnes mežu veidot bioloģiski daudzveidīgāku, stādot dažādas koku sugas.

Ar mikroreljefu saistītas arī augšņu īpašības. Pat vienveidīgā reljefā augsne nelielā atstatumā ir citāda, bet mainīga mikroreljefa vietās atšķirības ir vēl krasākas. Tādēļ, domājot par nākotnes mežu, jāapsver arī nozīmīgākās augšņu īpašības – mehāniskais sastāvs, augsnes blīvums un struktūra, mitruma apstākļi, organisko vielu saturs un augsnes skābums jeb pH.

Koku sugu izvēle

Vispārzināms, ka pat vienas un tās pašas sugas koki atšķirīgos augšanas apstākļos attīstās dažādi, piemēram, smilšainākās augsnēs labāk aug priede, bet smagāka mehāniskā sastāva augsnēs – egle un cietie lapukoki.

Parasti novēro sakarību – jo lielāka apmežojamā platība, jo dažādāki augšanas apstākļi. Apmežošanai tādēļ labāk izvēlēties vairākas koku sugas – īpaši tas ir vēlams auglīgās augsnēs, kur dažādas koku sugas attīstās vienlīdz labi. Tā var izveidot veselīgu un noturīgu mežaudzi, kā arī palielināt meža bioloģisko daudzveidību. Jaunais MEŽS

Tēmu sagatavojis Imants Krūze pēc Aijas Mellumas un Mārtiņa Lūkina materiāliem

KAS ATŠĶIRĪGS MEŽA STĀDĪJUMIEM AINAVĀ

Apmežojot lauksaimniecības zemes, kur aug savrupi koki un koku grupas, jācenšas ap tiem atstāt iespējami lielāku brīvo platību.

Apmežojot kādu atmatu vai tīrumu, tiek veidota jauna dabas sistēma, kas attīstīsies un pastāvēs ilgu laiku. Lai tā veiksmīgi iekļautos ainavā, svarīgi ir mērķtiecīgi veidot *saskares joslas* ar pārējiem ainavas elementiem – laukiem, mežiem, upēm, strautiem, ezeriem, purviem u. tml.

Saskares josla

Pašlaik diezgan grūti iedomāties, kā vēlāk izskatīsies apstādīta mežmala, jo tās nozīme izpaudīsies tikai pēc vairākiem gadu desmitiem, kad stādījums kļūs par slēgtu mežaudzi.

Veidojamai mežmalai vajadzētu būt: pietiekami platai (parasti 15 – 20 m, bet atklātākās vietās pat 40 – 50 m); ar pareizi strukturētu šķērsprofilu, lai maksimāli mazinātu vēja stiprumu; tādai, kas ierobežo piesārņojuma un trokšņu izplatīšanos mežā un nodrošina daudzveidīgu dzīves vidi mežmalas augiem un dzīvniekiem.

Dabiski tapušā mežmalā parasti ir dažādu sugu un augstuma koki un krūmi, kas veido pakāpenisku, lejupejošu pāreju no meža uz klajumu. Šīs īpatnības būtu jāievēro, lai rastos labi strukturēta un pret ārējo faktoru ietekmi noturīga mežmala.

Lai paaugstinātu noturību pret vēju dažādos gadalaikos, mežmalā būtu jāstāda ne tikai lapukoki, bet arī skujukoki. Arī dažādu kaitēkļu un slimību ieviešanās riska samazināšanai mežmalā vajadzētu augt gan skujukokiem, gan lapukokiem un arī krūmiem. Mērķtiecīgi veidojot mežmalu, iesakāms kokus stādīt 2 – 3 reizes retāk nekā iekšējā stādījumā mežā. Pēc zināma laika, kad koki un krūmi paaugušies, izdarāma retināšana, cenšoties izcirst audzes grupas, lai iespējami dažādotu mežmalas struktūru.

Pret četrām debespusēm

Mežmalas vēlāko struktūru un platumu nosaka atkarībā no valdošo vēju virziena, apkārtējo platību izvietojuma un tur notiekošajām saimnieciskajām aktivitātēm.

Ziemeļu pusē mežmala, kas saskaras ar tīrumu, var tajā radīt apēnojumu, bet koku saknes – vājināt sējumu augšanu. Ziemeļu pusē mežmalu tāpēc labāk veidot zemāku (vairāk krūmu, mazāk koku). Mežmalas platums var būt šaurāks, jo vēja ietekme, visticamāk, tur būs vājāka.

Ziemeļrietumu un rietumu pusē, ja apmežojums robežojas ar plašām atklātām teritorijām, ieteicami savrupu koku un krūmu stādījumi vai arī saglabā jau augošos kokus vai krūmus. Tie slāpēs vēja ietekmi un piešķirs dažādību mežmalas struktūrai.

Rietumu un dienvidrietumu pusē mežmalu parasti ierīko platāku un veido no krūmiem, lapukokiem un skujukokiem ar nelieliem atklātiem laukumiem. Mežmalas robežai vajadzētu būt iespējami nelīdzenākai. Ja tā saskaras ar lauksaimniecībā izmantojamu zemi, gar mežmalu atstājama šaura neapstrādāta josla.

Dienvidu puses mežmalu parasti raksturo īpatnēji apstākļi. Tur valda aizvējš un, koku lapotnei uzkarstot saulē, arī gaisa temperatūra ir augstāka, tādēļ ir sastopamas sugas, kas apdzīvo sausas, siltas, labi izgaismotas vietas. Mežmalas forma un struktūra veidojama, kombinējot koku un krūmu stādījumus.

Foto: Andris Klepers

Koku un puduru saglabāšana apmežojumā

Austrumu pusē mežmalu var veidot ļoti šauru, jo vēja ietekme vāja un temperatūras svārstības nelielas. Pieļaujams, ka austrumu pusē iekšējās audzes koki varētu sasniegt malu. Attālumi starp grupām, kā arī rindām stādījumu malās var tikt divkāršoti, lai koki veidotos zemāki un zaraināki.

Nelielas mitras ieplakas

Mitrās ieplakas ieteicamas atstāt dabiskai attīstībai. Ja tomēr grib mežu ieaudzēt, vēlams kokus stādīt retāk, lai pakāpeniski veidotos mistrojums un stāvojums, ieaugtu krūmi, bet atsevišķās vietās saglabātos atklāti laukumi. Jāpiebilst, ka dabiskos apstākļos mitrās ieplakas aizaug ar mežu ļoti lēni, tādēļ koku stādīšana varētu būt ļoti sarežģīts uzdevums un galarezultātā pat neizdoties.

Koku un puduru saglabāšana

Klajās vietās augošiem kokiem un krūmiem, tāpat kā mežmalai, ir būtiska nozīme vēja ātruma samazināšanā. Apmežojot lauksaimniecības zemes, kur aug savrupi koki un koku grupas, jācenšas ap tiem atstāt iespējami lielāku brīvo platību, kā arī nevajadzētu stādīt jaunos kociņus jau augošo koku vainagu projekcijas zonā. Vainagu radītais apēnojums mēdz nomākt zemsedzes augus un nodrošināt stabilus mitruma apstākļus, vainags uzlabo augsnes filtrējošās īpašības un bagātina to ar meža nobirām, sekmējot jauno kociņu ieaugšanos.

Stādījumi krastmalās

Krastmalu apmežojums izdarāms sevišķi pārdomāti, lai ne tikai saglabātu vai atjaunotu krastmalas ekosistēmai raksturīgākās īpatnības, bet arī lai ūdens un paaugstinātais augsnes mitrums negatīvi neietekmētu nākotnes meža attīstību.

Veicot apmežošanu upju un ezeru tuvumā, nav vēlama vienlaidu stādījumu ierīkošana, kas pārtaps par slēgtu mežaudzi. Jau sākumā veidojama atvērto un slēgto vietu mozaīka, kas nodrošinās augšanas apstākļiem atbilstoša un bioloģiski daudzveidīga nākotnes meža rašanos.

Ja MEŽS

MISTRAUDZES VEIDOŠANAS PAŅĒMIENI

Veidojot mistraudzes auglīgās augsnēs, iespējams kāpināt audžu produktivitāti, jo dažādas koku sugas atšķirīgi izmanto augsni.

Mistrotos stādījumos koki jau agrā jaunībā padara mežu daudzveidīgāku, jo valda lielāka augu sugu dažādība gan zemsedzē, gan krūmu un koku stāvā. Šāds mežs ir ar izteiktu vertikālo struktūru, tas piesaista arvien jaunus augus un dzīvniekus. Veidojot mistraudzes auglīgās augsnēs, iespējams kāpināt audžu produktivitāti, jo dažādas koku sugas atšķirīgi izmanto augsni.

Mistraudzes ir stabilākas un noturīgākas pret ārējo faktoru ietekmi. To veidošana ir īpaši nozīmīga tādās vietās ainavā, kur spēcīgi izpaužas vēja, sniega, piesārņojuma un citu ārējo apstākļu iedarbība.

Piesegkoki

Metodē secīgi izmanto ātri un lēni augošo koku sugas. Vispirms izveido retu (vismaz divreiz retāku nekā mērķa sugai) ātraudzīgo koku stādījumu vai arī izmanto dabiski iesējušos kociņus. Piesegkoku stādījums 5 – 20 gadu laikā uzlabo augšanas apstākļus un samazina mērķa sugai nevēlamo zālaugu konkurenci. Kad piesegkoki sasnieguši 1,5 – 2,0 m augstumu, jāizdara mērķa sugu koku stādīšana.

Metode ir darbietilpīga, jo koki jāstāda divas reizes. Taču tā ir ļoti noderīga, ja apmežošanas mērķis ir audzēt tādas koku sugas kā osi vai ozolu un iegūt augstas kvalitātes koksni. Piesegkoki jaunos kociņus pasargā no salnām, izlīdzina gaismas un mitruma režīmu, bet ar laiku spēj palielināt dabas daudzveidību stādījumā – īpaši tad, kad daļa piesegkoku netiek izcirsta, lai izveidotu piemistrojumu mērķa sugai.

Par piesegkokiem visbiežāk izmanto ātraudzīgus lapukokus – bērzu, apsi un baltalksni. Šīm sugām piemīt noteiktas bioloģiskas īpatnības. Piemēram, pēc nociršanas apšu saknes strauji dzen atvases, kas var kavēt mērķa sugas kociņu augšanu, turpretī baltalkšņiem parasti sazeļ spēcīgas celmu atvases, bet bērzi dažkārt slikti ieaug smaga mehāniskā sastāva augsnēs.

Parasti lietotās piesegkoku un mērķa sugu kombinācijas ir šādas: baltalksnis + ozols, baltalksnis + egle, bērzs + egle.

Foto: Madrite Daugaviete

Ozola rudens stādījums

Līdzīgu sugu izmantošana

Metodes pamatā ir apmežojuma veidošana, vienlaikus stādot divu sugu kokus ar līdzīgām bioloģiskajām īpašībām – gaismas prasīgumu un augšanas ātrumu. Tas ir īpaši svarīgi pirmajos gados pēc iestādīšanas, lai abu sugu kociņi cits citu nenomāktu. Viena no izvēlētajām sugām būs mērķa suga, kas tiks audzēta ilgāku laiku, bet otra – pavadītājsuga, kuras koksni varēs izmantot agrāk. Visbiežāk lietotie mistrojumi ir šādi: bērzs + ozols, osis + ozols, priede + ozols.

Agrāk un vēlāk novecojošu sugu metode

Paņēmiens balstās uz sugu dabisko nomaiņas procesu jeb sukcesijas norisi mežā – tiek izmantotas divas atšķirīgus ekoloģiskos apstākļus prasošas sugas, piemēram, ēncietīga un gaismas prasīga suga. Turpmākā apsaimniekošana notiek, ievērojot meža attīstības gaitu, piemēram, kokus izcērt grupās un veido klajus laukumus.

Raksturīgi šajā ziņā ir egles un ozola stādījumi. Sākumā egle pasargā ozolu no nelabvēlīgo faktoru ietekmes, bet, sasniedzot ciršanas vecumu, to pakāpeniski izcērt, līdz ozols ieņem galveno vietu audzē. Līdzīgi rīkojas, ja ir priedes un egles mistrojums.

Izmantojot šo paņēmienu, nākotnes mežā pakāpeniski attīstīsies dažādām sukcesijas stadijām raksturīga liela augu un dzīvnieku daudzveidība.

Mērķa sugas mistrojums ar pameža sugām

Mistrojums veidojams, par mērķa sugām izvēloties kokus, bet krūmus stādot pamežā. Šādu metodi parasti izmanto mistraudzēs ar ozolu, osi un apsi. Pamežam lielākoties izvēlas liepu, pīlādzi un lazdu. Iestādot pameža sugas, samazināsies gaisa temperatūras svārstības un uzlabosies mitruma apstākļi, tas uzlabos mērķa sugu augšanu, bet zemsedze bagātināsies ar nobirām. Pemežs veidojams vienlaikus ar mērķa sugas koku, piemēram, ozolu stādīšanu, bet var pamežu stādīt arī apmēram 4 – 6 gadus pēc ozolu iestādīšanas, kad tie jau ieaugušies.

Lietojot šo metodi, ir zināms risks, jo dažādo sugu krūmi, kas ir pamežā, var ozolus nomākt, tādēļ laikus veicama stādījumu kopšana.

Ja MEŽS

NENONĀKT PRETRUNĀ AR VIDES SAGLABĀŠANU

Jauno mežu stādīšana nedrīkst pasliktināt sabiedrībai nozīmīgo vides un ainavas funkciju realizēšanos.

Neizmantoto lauksaimniecības zemju apmežošanas jautājumus jau gandrīz 10 gadus pēta zinātnieki daudzās Eiropas valstīs, lai atrastu labākos risinājumus, kā saskaņot zemes īpašnieku un sabiedrības intereses. Jauno mežu stādīšana nedrīkst pasliktināt sabiedrībai nozīmīgo vides un ainavas funkciju realizēšanos, piemēram, īpaši aizsargājamo teritoriju saglabāšana, bioloģiskās daudzveidības un atpūtas vides saglabāšana, ainavas ekoloģisko un vizuāli estētisko īpašību saglabāšana.

Patlaban ir visai fragmentāra informācija par lauksaimniecības zemju apmežošanu dažādos Latvijas apvidos. Sabiedrībā maz tiek runāts par sagaidāmajiem apmežošanas vizuālajiem un ekoloģiskajiem ieguvumiem un zaudējumiem, kas, protams, neparādīsies uzreiz, tādēļ jau tagad par tiem ir jārunā – gan laika, gan teritoriālā skatījumā, un tāpat jārunā par indivīda un sabiedrības interešu saskaņošanu.

Ja MEŽS

MEŽS IR NE TIKAI KOKSNES BAGĀTĪBA

Aizvien vairāk un vairāk pasaulē ne tikai raksta, bet arī runā par meža nekoksnes resursiem un to nozīmību. Resursi – tas ir kaut kas, ko var praktiski izmantot un gūt labumu. Tagad, kad pieejami dažādi Eiropas Savienības fondu un citu atbalsta programmu finansējumi mazā biznesa uzsākšanai, mežu īpašniekiem jāapzinās, kādas vērtības viņiem pieder. Kā un no kā var gūt materiālu labumu? Kā nesamazināt sava meža vērtību?

Nekoksnes resursi ir sēnes, ogas, ārstniecības augi, meijas, Ziemassvētku kociņi, cits ēdamais un neēdamais, kas tiek iegūts mežā. Atpūta pie ugunskura, klausīšanās putnu dziesmās, medības, makšķerēšana, kross, slēpošana vai vienkārši pastaiga – arī tas saistīts ar mežu. Lai visu to apzīmētu, lieto daudz un dažādus jēdzienus: meža produkcija, mežmateriāli, meža blakusizmantošana, netradicionālie meža resursi utt. Visbiežāk kopsaucējs iepriekš minētajam ir vārdu salikums "meža nekoksnes resursi".

Bioloģiskās izcelsmes labumi

Visbiežāk par nekoksnes resursiem uzskata visu, ko iegūst mežā, apejot koksni. Apzīmējums "meža nekoksnes produkcija", pēc *FAO* apstiprinātās definīcijas, ir "bioloģiskās izcelsmes labumi, kas iegūti mežā, citās ar kokiem apklātās platībās, kā arī no kokiem ārpus meža". Tomēr ir zinātnieki, kas iebilst, jo, viņuprāt, daudzi nekoksnes resursi tomēr ir saistīti ar augošu koku, kaut gan nav koksne – saknes, miza, malka u. c.

Daudzi lieli vīri lauzuši šķēpus, kurš definējums ir labākais un kurš derētu visos kontinentos. Piemēram, nekoksnes meža produkcija ir viss, kas nāk no meža zemes un ko neizmanto celtniecībā, bet vecā kaluma namdari droši vien zinās pastāstīt, kura sūnu un ķērpju suga ir tā labākā guļbūves spraugu aizdrīvēšanai.

Latvijā visai plaši mežos iegūst arī sulas, floristikai ņem augus un zaļumus. Citās valstu klasifikācijas sistēmās atsevišķi tiek nošķirta bioķīmiskās produkcijas grupa medicīnas preparātu ražošanai.

Visai atzīti nekoksnes resursi ir putnu ligzdas, šķiedras un zīds, latekss, eļļas, augu insekticīdi, kukaiņu ražotie produkti (medus).

Par meža nekoksnes produkcijas veidiem tātad ir atšķirīgi uzskati, iedalījumā turas pie dažādiem principiem – dzīvības formas, lietošanas veids, izcelsme utt. Tomēr vairāk vai mazāk visi iedalījumi pamatojas uz nekoksnes resursu praktisko pielietojumu, iegūšanas vai izmantošanas nosacījumiem.

No mitoloģijas līdz farmācijai

Viens no kopsaucējiem ir meža nekoksnes resursu praktiskais lietojums. Labākais un noderīgākais vienmēr būs konkrētajā brīdī izdevīgākais formulējums. Ja pretendējat uz atbalsta programmām meža bioloģiskās daudzveidības saglabāšanai vai meža daudzfunkcionālās izmantošanas veicināšanai, izmantosiet citu terminoloģiju, nekā piesakoties dalībai apmācību programmā par meža netradicionālo izmantošanu, tūrisma veicināšanu vai citiem ar uzņēmējdarbību saistītiem aspektiem. Tomēr visos šajos gadījumos tiek runāts par vienu un to pašu – meža resursu efektīvu izmantošanu un ilgtspējīgu meža apsaimniekošanu.

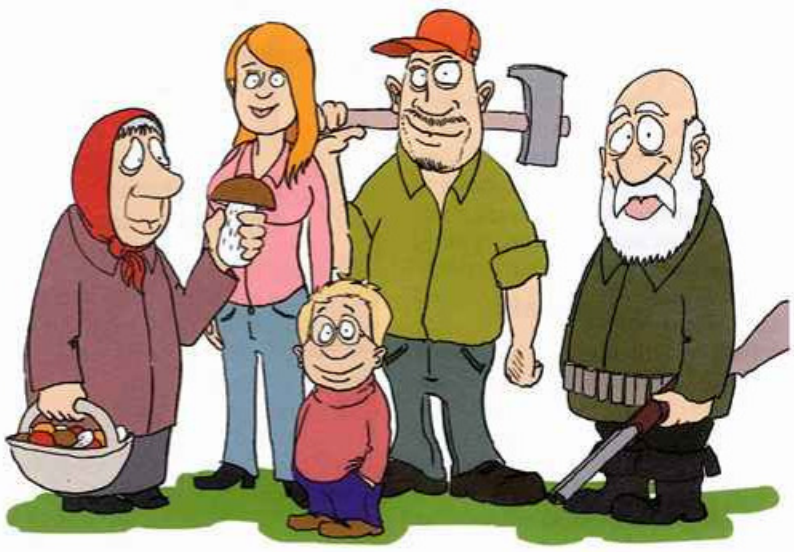

Meža nekoksnes resursi (bet ne apaļkoksne) ir visi bioloģiskie materiāli, ko iespējams iegūt dabiskajās ekosistēmās un ierīkotajās plantācijās un kas var tikt izmantoti mājsaimniecībā, pārdoti tirgū, vai arī tiem ir kāda sociāla, kultūras vai reliģiska nozīme. Tātad no meža var iegūt gan produkciju, gan labumus.

Pēc *FAO* klasifikācijas sistēmas, pie labumiem pieder cilvēces kultūra (folklora, mitoloģija, reliģija un ar to saistītā simbolika); ainava, estētiskā un rekreācijas vērtība, kā arī dabas aizsardzības funkcijas.

Savukārt produkcija iedalās: estētiskā produkcija (puķes, augi, sēnes, miza, Ziemassvētku eglītes u. c.); pārtikas produkti cilvēkiem un dzīvniekiem (tiešie un netiešie, pasterizējamie un nepasterizējamie); šķiedru materiāli rūpniecībai (būvmateriāli, apģērbs, iepakojums); izejvielas tālākai pārstrādei (ķīmiskie preparāti, farmācija). Tavs MEŽS

MEŽA PRODUKCIJA:

- koksne;
- tehniskie materiāli (sveķi, tanīni, organiskās krāsvielas, sūnas);
- pārtikas produkti (sēnes, ogas, rieksti, ēdamie lakstaugi, sakneņi, meža dzīvnieki);
- lopbarība (siens, zaru slotiņas, skuju milti, ozolzīles);
- ārstnieciskie resursi (augļi, lapas, saknes, skujas, miza).

"Latvijas padomju enciklopēdija", (1984) un "Meža enciklopēdija" (2003)

KOKMATERIĀLI IR MAZĀKĀ MEŽA VĒRTĪBAS DAĻA

Lielbritānijā meža nekoksnes resursu ikgadējā vērtība ir vairāk nekā 1 mljrd. mārciņu.

Daudzās publikācijās secināts, ka apaļkoksnes vērtība ir tikai 5 – 30% no kopējās meža vērtības. Zinot šo procentuālo daļu, kaut vai tikai teorētiski iespējams aprēķināt meža nekoksnes resursu vērtību. Pašreiz 1 hektāra 100 gadu vecu priežu audzes koksnes vērtība sasniedz 8000 latu. Parēķiniet paši viena hektāra nekoksnes vērtību! Vismaz trīsreiz augstāka.

Meža likumā nav atrodams skaidrojums, kas ir meža nekoksnes resursi, bet 4. nodaļā "Meža nekoksnes vērtību izmantošana" minēts, ka tās ir materiālās vērtības (ķermeniskas lietas, kas saistītas ar mežu un kuras iegūstot tiek atdalītas no meža) un mežam piemītošās rekreatīvās, vidi stabilizējošās un ekoloģiskās īpašības.

Nereti valstu atskaitēs par dabas resursiem, kā arī citur tiek publicēti ļoti interesanti dati. Piemēram, Lielbritānijā meža nekoksnes resursu ikgadējā vērtība ir vairāk nekā 1 mljrd. mārciņu, no tā – rekreācijas vērtība ir 393 milj., ainavas vērtība – 150 milj., bioloģiskās daudzveidības vērtība – 386 milj. mārciņu. Pārrēķinot latos, tas būs tikai nedaudz vairāk.

Ir daudz un dažādu argumentu par to, vai nepieciešams visu izteikt naudas izteiksmē. Jau iepriekšējā gadsimta vidū vairākās valstīs radās nepieciešamība izstrādāt un attīstīt metodes meža nekoksnes resursu novērtēšanai naudas izteiksmē, galvenais iemesls – konfliktsituāciju risināšana, saduroties meža saimnieciskās izmantošanas un dabas aizsardzības interesēm.

Arī Latvijā pēdējos desmit gados ir mainījušās meža apsaimniekošanas tendences un aizvien lielāku vērību veltī dabas aizsardzības prasību ievērošanai galvenajā izmantošanā. Zviedrijā, kur meža īpašnieki ir visai aktīvi dažādu kompensāciju pieprasīšanā, zinātniekiem tika uzdots noskaidrot, cik lielus zaudējumus rada dabas aizsardzības prasību ievērošana. Pētījumi pierādīja pretējo – daudzos gadījumos tā ir naudas līdzekļu ietaupīšana, nevis izdevumi.

Visbiežāk sastopamas situācijas, kad jāizvēlas starp vairākām iespējām, citreiz jānovērtē, kādas ir *darīšanas* vai *nedarīšanas* sekas. Protams, nauda ir viens no galvenajiem, bet ne vienīgais arguments. Tavs MEŽS

Foto: Jānis Strausmanis

NE TIKAI TAGADNES – ARĪ NĀKOTNES VĒRTĪBA

Jūsu šodienas ieguldījums mežā būs gan mantojums bērniem, gan morālais un ētiskais gandarījums.

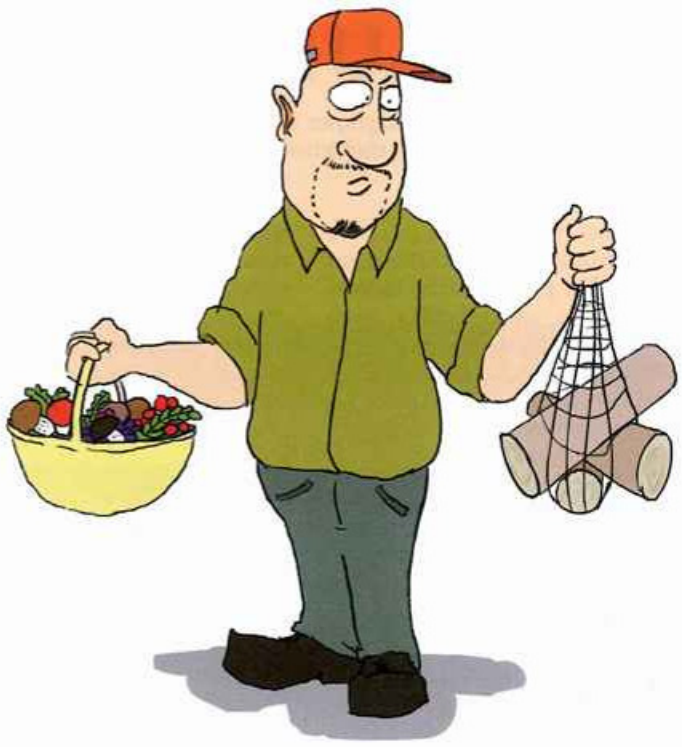

Meža nekoksnes resursu vērtībai ir vairākas izpausmes. Pirmkārt, tiem ir tiešās izmantošanas vērtība jeb ar pirkšanu saistītie aspekti, tostarp rekreācija. Sīkāks iedalījums: patēriņa (ogas, sēnes, ģenētiskie resursi) vērtība un nepatēriņa (putnu vērošana, pārgājieni, zinātniski pētījumi) vērtība.

Ja ir tiešā, ir arī netiešā lietošanas vērtība! Tā ir gan ūdenstilpju aizsardzība, gan meža estētiskās vērtības (skaistums), gan iespēja fotografēt.

Cik ar mieru maksāt

Nelietošanas vērtība – tas ir jūsu šodienas ieguldījums mežā, lai nodrošinātu resursu pieejamību nākotnē. Būs gan mantojums bērniem, gan morālais un ētiskais gandarījums, kas ir ne mazāk svarīgi. Cik svarīgi ir jums būt īpašniekam, dzīvot sakoptā vidē? Nereti ir ļoti grūti novilkt robežu starp lietošanas un nelietošanas vērtību.

Vienā no pētījumiem ASV mēģināja noskaidrot, cik gatavi esam maksāt, lai saglabātu apdraudētās sugas. Lai neizzustu meži – 10 līdz 25 USD gadā, par savvaļas tītaru aizsardzību – 12 USD, lai neizzustu ērgļi – 22 USD, pūces – 40 USD, koijoti – 5 USD gadā. Visaugstākā bija cena par rekreācijas jeb atpūtas mežu saglabāšanu – 62 USD gadā. Līdzīgi aptaujājām dažādu semināru dalībniekus Latvijā. Par lūšu saglabāšanu bija ar mieru maksāt 1 līdz 5 Ls gadā, bet mednieki – pat 100 Ls. Par pingvīnu saglabāšanu – vidēji 5 Ls, par vienas izzūdošas ķērpju sugas saglabāšanu Latvijā – mazāk par 1 Ls! Pingvīns tālu, ķērpis tepat Latvijā – kāpēc svaru kausi nosvērās pa labu pingvīnam? Kaut arī to brīvā dabā redzējuši tikai daži, tam arī Latvijā ir zināma lietošanas vērtība – zooloģiskais dārzs, filmas, atklātnes, kartītes utt.

Pelnīt, bet nekaitēt

Jāatceras, ka pienākošās kompensācijas summas visā pasaulē nosaka pēc likumdošanā paredzētās kārtības, nevis pēc paša veiktiem aprēķiniem, piemēram, Zviedrijā aizvien vairāk īpašnieku izvēlas necirst vecos mežus, bet "pārdot" valstij, nezaudējot īpašuma tiesības. Ir speciālas tabulas un atbilstoši tirgus cenām tiek aprēķināta neiegūtā peļņa, par ko īpašnieks saņem vienā reizē izmaksātu kompensāciju. Jāpiebilst, ka ciršanas ierobežojumi audzē saglabājas arī pie īpašnieku maiņas.

Jebkādu meža nekoksnes resursu izmantošanā jāievēro likumdošanas prasības. Nav pieļaujama sūnu vai citu resursu ieguve tādā daudzumā, kas var nodarīt kaitējumu videi. Lai gan mežs pieder jums, ierobežojumi pastāv. Arī mašīnas īpašniekam jāievēro satiksmes noteikumi! Likumu nezināšana, un tas sakāms arī par meža likumdošanu, neatbrīvo no atbildības. Tavs MEŽS

Tēmu sagatavojusi Lelde Vilkriste

MEŽĀ IR NAUDA, BET KĀ APRĒĶINĀT?

Latvijā jau pārliecinājušies, ka dabas prasību ievērošana (vecie, ekoloģiskie koki utt.) meža apsaimniekošanā ir nevis izdevumi, bet ietaupījumi.

Fotokolāža: Jānis Streusmanis

Ja nekoksnes resursus iegūst savam priekam un labumam, nekāda naudas rēķināšana nenotiek. Galvenie argumenti tad ir "man gribas, patīk, vajag". Tomēr arī personīgo vajadzību apmierināšanai reizēm vajadzīgi aprēķini – īpaši, ja resursu ieguve saistīta ar izdevumiem vai ir ļoti laikietilpīga, piemēram, ogošana vai sēņošana.

Teiksim, dienā varat salasīt 10 litrus dzērveņu, kam tirgus vērtība ir 80 santīmu litrā. Nokļūšana līdz mežam izmaksā 2 latus, tikpat – atpakaļceļš. Sanāk, ka dienā nopelnīti 4 lati. Cik tas būtu stundā? Nereti laika faktors ir tas, ko aizmirst, aprēķinot resursu iegūšanas izmaksas. Ja no nekoksnes resursiem gūst ienākumus, šī "stundas peļņa" ir visai būtisks rādītājs, lai izvēlētos ogošanu vai kādu citu nodarbību naudas līdzekļu ieguvei.

Cik esat ar mieru maksāt par iespēju sēņot vai ogot? Ja pirmajā brīdī šis jautājums izraisa neizpratni, parēķiniet, cik daudz maksājat – īpaši tie, kas brīvdienās mēro 100 un vairāk kilometru, – lai no pilsētas izbrauktu uz mežu un pielasītu nelielu groziņu, ja paveicas.

Daba un peļņa

Dažkārt jāveic arī pretēji aprēķini. Nevis, cik daudz iegūšu, bet – cik daudz es nezaudēšu. Meža īpašnieki arī Latvijā jau pārliecinājušies, ka dabas prasību ievērošana (vecie, ekoloģiskie koki utt.) meža apsaimniekošanā ir nevis izdevumi, bet ietaupījumi. Parēķiniet, cik iegūsiet naudas izteiksmē, ja šādus kokus realizēsiet – un labi, ja vispār tiem atradīsiet pircēju. Atskaitiet ieguldītās izmaksas, kas vajadzīgas, lai šos kokus nozāģētu, pievestu pie ceļa un realizētu. Kas sanāk?

Ja produkcijai ir tirgus vērtība, aprēķinos iztiek ar vienkāršu matemātiku. Novērtē iegūstamo daudzumu vai produktivitāti. Piemēram, brūklenēm vislabākie augšanas apstākļi ir priežu mežaudzēs uz minerālaugsnēm, kur iespējams no hektāra iegūt vairāk nekā 20 kg ogu, labvēlīgā gadā pat divreiz vairāk, bet nepiemērotos augšanas apstākļos būs problēma savākt pāris kilogramu. Der ielāgot, ka augstāka cena ir tiem resursiem, ko eksportē vai arī rūpnieciski pārstrādā.

Nekoksnes resursu vērtēšanā izmanto arī neiegūtās koksnes vērtības noteikšanu. Ja meža nogabalā aizliegta saimnieciskā darbība, dabas aizsardzība *maksā* neiegūto peļņu (nevis ienākumus).

Cena arī atpūtai

Teorētiskās vērtības noteikšanai zinātnieki izstrādājuši vairākas metodes, ko izmanto gan kompensācijas izmaksu mehānisma izstrādē, gan labiekārtojot un plānojot jaunus atpūtas un dabas objektus, gan arī dažādu projektu izvērtēšanai.

Aizvietošanas izmaksu metode. Piemērs, kā aprēķināt svaiga gaisa vērtību. Viena m^3 skābekļa ražošanas izmaksas sareizinot ar audzē saražoto skābekļa daudzumu. Nav pircēju? Pamēģiniet to pārdot komplektā ar labiekārtotu atpūtas vietu, iespēju uzcelt teltis, nopeldēties vai pamakšķerēt.

Nosacītā jeb kontingenta vērtēšanas metode. Aptaujā var noskaidrot patērētāju pieprasījumu un attieksmi kāda resursa izmantošanā. To parāda divas *cenas*: cik daudz būtu ar mieru maksāt; cik lielai summai piekristu, ja konkrēto resursu drīkstētu izmantot.

Ceļojumu izmaksu metode. Objekta apmeklēšana saistīta ar ceļojuma izdevumiem un papildizmaksām, piemēram, laivu un cita inventāra īre, ēšana ārpus mājas utt. Cik daudz jūs esat ar mieru tērēt, lai nokļūtu līdz paredzētai vietai un tur atpūstos? Ja plānojat piedāvāt rekreācijas jeb atspirdzes pakalpojumus, vispirms parēķiniet, cik tas iespējamiem braucējiem izmaksās un kas tie varētu būt.

Sākuma izvēles metode. Jums jāizvēlas, kur pastaigāties – biezā vecu egļu mežā vai saules pielijušā priežu audzē. Kuru no iespējām jūs izvēlaties? Piedāvājot aplūkot attēlus, iespējams noskaidrot, kas tiek vērtēts augstāk, kam ir lielāks pieprasījums.

Fa MEŽS

CIK TAS MAKSĀ?

1 baļķis	25 Ls/m^3
1 kg sēņu	5 Ls/kg
1 litrs ogu	1 Ls/litrā
1 atpūtas vieta	?
1 foto	?

DRĪZĀK ĀRĀ NO PILSĒTAS MŪRIEM

Raksta, ka notiek migrācija no laukiem uz pilsētu, taču mašīnu plūsma un sastrēgumi pie Rīgas robežas piektdienas un brīvdienu vakaros liecina par pretējo.

Ja vēlaties no meža nekoksnes resursiem gūt peļņu vai, tos izmantojot, attīstīt uzņēmējdarbību, vispirms jānoskaidro pārdošanas cenas, pieprasījums pēc šiem resursiem, kvalitāte un citas prasības, kā arī izmaksas un iespējamie riski (īpaši rekreācijā), kas var rasties, uzsākot realizāciju. Un jāatceras gan par meža normatīvo aktu prasībām, gan likumdošanu, kas regulē uzņēmējdarbību.

Lai sāktu biznesu, vienmēr jāiegulda līdzekļi, bet, lai izmantotu meža nekoksnes resursus, nereti lielākais ieguldījums ir laiks. Tāpēc visvienkāršāk ir sākt biznesu ar meža produkcijas realizāciju.

Atpūta mežā

Meža tūrisms un atpūta mežā iekaro aizvien lielāku popularitāti. Lai arī daudz raksta, ka notiek migrācija no laukiem uz pilsētu, taču mašīnu plūsma un sastrēgumi pie Rīgas robežas piektdienas un brīvdienu vakaros liecina par pretējo – vismaz divas dienas nedēļā šis process noris pretējā virzienā. Visi vēlas atpūsties brīvā dabā, un lauku tūrisms – tā ir viena no iespējām.

Pieprasījums pēc atpūtas vietām ir visai dažāds – sākot ar telti un ugunskuru līdz labiekārtotām mājiņām, bet katrā ziņā – ūdens un meža tuvums. Te nu viss atkarīgs no saimnieka – kāds serviss un par kādu cenu? Tikai atļauja iebraukt īpašumā un uzcelt telti, bet varbūt jau arī ugunskura vieta ar malkas krājumiem vai iekārtots spēļu laukums bērniem.

Ja nevēlaties paši darīt, mežu var iznomāt mednieku kolektīvam. Negatīvā attieksme ir nepamatota – mednieki nevis iznīcina dzīvniekus, bet tieši pretēji – vairo un regulē dzīvnieku skaitu, piebaro, lai nebūtu postījumu meža kultūrām. Medības neizslēdz arī iepriekšminētās tūrisma iespējas. Un kāpēc ne fotomedības?

Kā konkurēt ar kaimiņiem, lai klienti apmeklējumam izvēlētos jūsu īpašumu un jūs no tā gūtu peļņu? Idejas un pieredzi, kā izveidot meža taku un atpūtas vietas mežā vai tā tuvumā, varat smelties, apmeklējot Laumas meža taku (www.laumas.lv).

Ir iespēja sadarboties ar dažādām organizācijām. Piemēram, saimniecība "Mačkalni", kurā ir dabas taka Salacas krastā, sadarbojas ar lauku tūrisma asociāciju "Lauku ceļotājs" (www.celotajs.lv).

Kur meklēt informāciju un zināšanas

Visplašākā informācija par meža nekoksnes resursiem pieejama internetā. Valsts un nevalstiskās organizācijas ievieto informāciju, lai izglītotu sabiedrību, bet uzņēmumi to dara, lai reklamētu sevi. *Ideju saraksts,* kā izmantot meža nekoksnes resursus mazā biznesa attīstībai, nemitīgi papildinās.

Tagad ir gan dažādi kursi, gan atbalsta programmas, kas izglīto par meža nekoksnes resursu apsaimniekošanu un izmantošanu. Viena no jaunākām programmām ir "Profesionālās apmācības 2004", kas ietver tēmu „Meža produkcijas izmantošana uzņēmējdarbības dažādošanā", šo programmu īstenošanu izpilda Latvijas Konsultāciju un izglītības centrs. Informācija par citām noderīgām pašmāju un ārvalstu programmām ir atrodama valsts institūciju mājas lapās. Vajag izvēlēties tikai sev piemērotāko un sākt darboties.

Fa MEŽS

MEŽS UZLIEK TIESĪBAS UN PIENĀKUMUS

Ne ikkatrā mežā iespējams vienlaikus izmantot gan koksnes, gan nekoksnes resursus.

Latvijas Meža likuma 2. nodaļā "Tiesības uzturēties mežā" teikts, ka drīkstam uzturēties un brīvi pārvietoties valsts un pašvaldību mežā, bet citos mežos īpašnieks vai tiesiskais valdītājs var ierobežot uzturēšanos un brīvu pārvietošanos, bet tādā gadījumā viņa pienākums ir norobežot savu meža teritoriju ar pārskatāmiem brīdinājuma uzrakstiem.

Skaidrs, ka ar uzrakstiem vien nepietiek, lai nosargātu savu sēņu un ogu ražu, un pat sēta ne vienmēr būs šķērslis ogot un sēņot gribētājiem. Papildu raizes sagādā lielo ceļu un apdzīvoto vietu tuvums. Tā vai citādi, bet informatīvās zīmes, sēta vai slēgts piebraucamais ceļš, ja tas nav servitūts, ir visai efektīvi paņēmieni, ja īpašumā ierīkota atpūtas vieta.

Ja prioritāte daba

Ne ikkatrā mežā iespējams vienlaikus izmantot gan koksnes, gan nekoksnes resursus. Tā tas ir, piemēram, dabiskos vecajos un saimnieciski neskartos mežos, kam raksturīga liela bioloģiskā daudzveidība līdz ar specifiskiem dabas apstākļiem. Ar dabas aizsardzības prasībām daudzi meža īpašnieki jau sastapušies savā saimnieciskajā darbībā – putni, ligzdas, upju krasti. Zinātniski to dēvē par konfliktējošu jeb savstarpēji izslēdzošu situāciju. Latvijas likumdošanā šai sakarā paredzēti speciāli apsaimniekošanas režīmi.

Drīkst gan vienu, gan otru

Lielākoties iespējas izmantot koksnes un nekoksnes resursus ir konkurējošās jeb aizvietojamās attiecībās. Nelielas izmaiņas, izmantojot vienu resursu, tādā gadījumā neapdraud iespēju izmantot otru resursu grupu. Piemēram, dažu koku nociršana melleņu augšanas apstākļus neietekmēs, bet visas audzes nociršanas rezultātā mellenes iznīks. Arī atpūtas vietas vērtība nemazināsies, ja tiks nocirsti daži koki.

Turklāt daudzās situācijās koku izciršana pat ir nepieciešama – lai veidotu ainavu, radītu atpūtai piemērotus apstākļus. Speciālisti to dēvē par neatkarīgu vai papildinošu koksnes un nekoksnes resursu izmantošanu. Dažus no nekoksnes resursiem lielā vairumā iespējams iegūt, vienīgi kokus nocērtot vai ar tiem manipulējot, piemēram, saknes, lapas, mizas, zarus, augļus, sulas un sveķus.

Zīmējumu autors: Zemgus Zaharāns

LABAS MEŽSAIMNIECĪBAS DEMONSTRĒJUMI PRIVĀTAJOS MEŽOS

Pasaules dabas fonds četrās saimniecībās Cēsu, Valkas, Limbažu un Liepājas rajonā izveidojis mežsaimniecības demonstrējumu objektus.

Foto: Pasaules dabas fonds

Demonstrējumu objektu izveides mērķis – videi draudzīgas un ekonomiski izdevīgas mežsaimniecības piemēri privātajos mežos Šajās saimniecībās aplūkojami visdažādākie meži, un katrs apmeklētājs var izvēlēties savām interesēm atbilstošāko apsaimniekošanas paņēmienu. Objektos iespējams iepazīties ar izlases un kopšanas cirtēm dažādos meža augšanas apstākļos un sugu, kā arī vecuma ziņā atšķirīgās audzēs. Katrā saimniecībā izveidota semināru telpa un pieejami izdales materiāli par meža apsaimniekošanu.

"Kraukļi"

Limbažu rajona Salacgrīvas pilsēta ar lauku teritoriju. Īpašnieks Edmunds Birkenbergs, tālr. 4071851, 6322316

Saimniecības kopplatība ir 33,9 ha, mežs no tās aizņem 26,7 ha. Galvenā nodarbošanās – tūrisms un mežsaimniecība.

Lielāko daļu audžu veido priede. Mitrākās vietās sastopama egle, bērzs, melnalksnis un osis.

Patlaban saimniecībā galvenajā un kopšanas cirtē tiek izstrādāti aptuveni 100 m³ koksnes gadā. Demonstrējumu objektos redzams grupu izlases cirtes pielietojums priežu un priežu – egļu audzēs.

"Kalna Gavieši"

Cēsu rajons, Skujenes pagasts. Īpašnieks Ziedonis Vilciņš, tālr. 9486653

Saimniecību veido divdesmit divi īpašumi ar kopējo platību 870 ha, no tiem 650 ha aizņem mežs un 160 ha apsaimnieko atbilstoši *FSC* sertifikācijas prasībām.

Galvenā nodarbošanās – meža apsaimniekošana un mežizstrādes pakalpojumi.

Saimniecības mežus galvenokārt veido egļu un mistrotas audzes. Ikgadējie ciršanas apjomi svārstās no 1000 līdz 1500 m³. Skujukoku īpatsvars nepārsniedz 30% no nocirstās koksnes.

Īpašnieks meža apsaimniekošanā izvirzījis uzdevumu izveidot tādu audzes struktūru, kas dotu iespēju paaugstināt vērtīgo sortimentu daudzumu un nodrošināt stabilus ienākumus no audzes ilgākā laika posmā. Pielietojot izlases cirtes, meža īpašnieks samazinājis meža atjaunošanas un kopšanas izmaksas. Demonstrējumu objektos var aplūkot izlases cirtes pielietojumu dažāda vecuma egļu, bērzu un mistrotās audzēs.

Foto: Pasaules dabas fonds

"Lejas Kleperi"

Valkas rajons, Launkalnes pagasts. Īpašnieks Raimonds Klepers, tālr. 6485545

Saimniecības kopplatība ir 119,4 ha, no tās mežs 87,1 ha. Galvenā nodarbošanās ir meža apsaimniekošana.

Lielāko meža īpašuma daļu aizņem egļu audzes. Ikgadējie ciršanas apjomi saimniecībā nepārsniedz 200 m³.

Saimniecības īpašnieks, apsaimniekodams mežu, praktizē grupu un izlases cirtes. Demonstrējumu objektos redzams izlases cirtes pielietojums egļu un lapukoku mistrotās audzēs, kā arī baltalkšņu audzēs.

"Bajāri"

Liepājas rajons, Rucavas pagasts. Īpašnieks Otomārs Ozols, tālr. 9207323

Saimniecības kopplatība ir 68 ha, tostarp mežs 26 ha.

Valdošā koku suga īpašumā ir priede un bērzs. Vidējais audžu vecums 60 gadu.

Ikgadējie ciršanas apjomi nepārsniedz 150 m³ koksnes gadā.

Agrāk meža īpašnieks pielietojis nelielas kailcirtes (0,3 ha platībā), patlaban viņš atteicies no kailcirtēm, pamatojot to ar ekoloģiskiem un ekonomiskiem labumiem, ko sniedz šāda apsaimniekošana. Demonstrējumu objektos redzamas izlases cirtes bērzu, skujukoku audzēs un jaunaudžu kopšana.

Apmeklējumi

Atsevišķu demonstrējumu objekti, kur redzams izlases cirtes pielietojums, izveidoti arī Limbažu rajona Staiceles pagastā un Valmieras rajona Ramatas pagastā.

Valsts meža dienesta un meža īpašnieku grupām, kas vēlas apmeklēt demonstrējumu saimniecības vai atsevišķos demonstrējumu objektus, Pasaules dabas fonds var daļēji segt transporta izdevumus.

Sīkāka informācija par demonstrējumu teritorijām un atsevišķiem demonstrējumu objektiem, to apmeklējumu: tālr. 7505643, e-pasts: jrozitis@pdf.lv

Jānis Rozītis,
Pasaules dabas fonda
Meža programmas vadītājs

VIENOJAS PAR NENOPLICINOŠU MEŽU APSAIMNIEKOŠANU

19. un 20. gadsimta mijā Latvijā krasi samazinājās mežu platības, tika nosusināti un izstrādāti purvi, ievērojami saruka arī lielo zīdītājdzīvnieku skaits mežos.

Bioloģiskā daudzveidība Latvijā veidojusies pēcledus laikmetā apmēram 12 000 gadu laikā. Tikai pirms pāris tūkstošiem gadu šajos procesos iesaistījies arī cilvēks, sākotnēji izmantojot pieejamos dabas resursus, vēlāk – ieviešot mājdzīvniekus un kultūraugus. Radās apdzīvotas vietas, tīrumi, pļavas, ganības un ceļmalas. Līdz šim zinātnieki uzskaitījuši kopumā gandrīz 27,5 tūkstošus sugu Latvijā un atzīst, ka vēl maz zināms par tādām organismu grupām kā vienšūņi, mikroskopiskās sēnes, augsnē dzīvojoši bezmugurkaulnieki.

Mūsu senči dzīvoja ciešā saiknē ar dabu un intuitīvi zināja, cik no tās var ņemt, lai tā spētu pastāvīgi apgādāt ar pārtiku, būvmateriāliem, kurināmo, apģērbu un ārstniecības līdzekļiem. Tautas folklorā atrodam informāciju par dažādiem darbiem, kam saskaņā ar dabas parādībām un norisēm ir pats piemērotākais laiks, liecinot par mūsu priekštečiem piemitušo dabai draudzīgo domāšanu.

Industrializācijas sekas

19. un 20. gadsimta mijā un īpaši pēc Pirmā pasaules kara, kad sākās strauja industrializācija un attīstījās tehnoloģijas, Latvijā krasi samazinājās mežu platības, tika nosusināti un izstrādāti purvi, ievērojami saruka arī lielo zīdītājdzīvnieku skaits mežos. Intensīva dabas resursu izmantošana turpinās līdz pat mūsu dienām. Apzināti introducētas vai *ievazātas* daudzas augu un dzīvnieku sugas, kas negatīvi ietekmē vietējās populācijas un spēj pilnīgi iznīcināt vai degradēt vietējās ekosistēmas (Sosnovska latvānis, Amerikas ūdele, jenotsuns). Dabu kopumā – cilvēkus, ekosistēmas, jutīgākās augu un dzīvnieku sugas – būtiski ietekmē ūdens un gaisa piesārņojums, bīstamo ķīmisko vielu uzkrāšana.

Apzinoties negatīvās parādības dabā, Latvijā, tāpat kā citur pasaulē, veidojās apziņa par tās aizsardzības nepieciešamību un resursu gudrāku izmantošanu. Ekonomiski daudz izdevīgāk ir plānot dabas resursu izmantošanu atbilstoši to atjaunošanās iespējām, nekā pēc to noplicināšanas ieguldīt milzu naudu dabas aizsardzības pasākumos. Efektīva dabas aizsardzība var īstenoties tikai tad, kad tajā iesaistās pašvaldības, interešu grupas, nevalstiskās organizācijas un uzņēmēji. Latvijā jau iezīmējusies skaidra tendence, ka dabas ilgtspējīga apsaimniekošana un bioloģiskās daudzveidības saglabāšana kļūst par nozīmīgu lauku attīstības alternatīvu, kas rada jaunas darba vietas un ienākuma avotus (rekreācija, tūrisms, bioloģiskā lauksaimniecība).

Foto: Pasaules dabas fonds

Izlases cirte, saglabājot dabas vērtības

Definē nenoplicinošu mežsaimniecību

1990. gadā Strasbūrā pirmo reizi Eiropas mežu ministru līmenī tika diskutēts par kopīgu Eiropas mežu aizsardzību. Otrā mežu ministru konferencē 1993. gadā Helsinkos pieņēma nenoplicinošas meža apsaimniekošanas (*sustainable forestry*) definīciju un ieteikumus: "Nenoplicinoša mežsaimniecība apsaimnieko mežus tā, lai nākamajām paaudzēm būtu pieejamas tās pašas vērtības, kas pašlaik ir mums." Kā novērtēt, vai mežsaimniecība ir līdzsvarota, sabalansēta un ilgtspējīga, un kas būtu darāms, lai tai tuvinātos? Viens no kritērijiem ir meža ekosistēmu bioloģiskās daudzveidības uzturēšana un veicināšana.

Inga Straupe

Pasaules Dabas Fonds
WWF
IAC WAGENINGEN UR

Avīze sagatavota Nīderlandes Zemkopības, Dabas pārvaldes un Zivsaimniecības ministrijas atbalstītā projektā "Integrētā mitrāju un mežu apsaimniekošana pārrobežu teritorijā Ziemeļu Livonija (Igaunija – Latvija)" (PIN/MATRA 2002/014)(www.north-livonia.org) un WWF un IKEA sadarbības projektā par atbildīgas mežsaimniecības veicināšanu (www.panda.org/forest4life).
Izdevējs: Pasaules dabas fonds; Rīga, 2005. g.
Dizains, salikums, izdošana: "Et Cetera", SIA
Tēmu autoru paustais viedoklis var neatspoguļot Pasaules dabas fonda oficiālo viedokli